

<https://ssoss.ui.ac.ir/?lang=en>

Strategic Research on Social Problems in Iran

E-ISSN: 2645-7539

Vol. 10, Issue 4, No.35, Winter 2022, pp. 117-140

Received: 16.10.2021 Accepted: 06.02.2022

Research Paper

Describing Children's Lived Experiences of Parents with Emotional Divorce

Donya Jafarzadeh

MSc., Department of Counseling, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran
donyajafarzad@gmail.com

Asieh Shariatmadar *

Assistant Professor, Department of Counseling, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran
shariatmadar@atu.ac.ir

Ali Gara-daghi

Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Faculty of Psychology and Educational Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran
a.ghardaghi@tabrizu.ac.ir

Introduction:

An uplifting family is based on couples' emotional bonds and mutual trust, which provide peace and mental security not only for the couples, but also for all members of the family. Despite this fact, marital conflicts and incompatibilities may lead to a dead end called divorce, which causes the most important damage to and decline of family health. It is the most important cause of its collapse. However, legal divorce rates reflect only a small part of couple's conflicts, while many couples continue their cold and meaningless lives for various reasons and never get divorced. Dissatisfaction with the married life, reduced intimacy, and emotional distance between couples lead to emotional divorce. Emotional divorce is a type of abnormality that affects the family on a small scale and the wider community. Understanding the issue of emotional divorce and its consequences in societies is necessary because the shaking foundation of the family leads to its members' feeling of emotional-psychological emptiness, as well as various moral and social harms to the society. Therefore, it is necessary to study its effects on different aspects of children's lives. No society can claim to have health if they do not have healthy families. There is no social harm arisen regardless of the influence of the family. Since family is the first institution for individuals' socialization, any rupture in the family institution leads to children's negative socialization. Thus, it causes both personal and social harms. For this reason, it is necessary to study its effects on different aspects of children's lives and describe children's lived experiences of emotional divorce.

Materials & Methods:

The purpose of this research was to study children's lived experiences of parents with emotional divorce. This study was based on a qualitative approach with a descriptive phenomenological method. Phenomenology refers to the description of one or more individuals' consciousness and experience(s) of a phenomenon. Its purpose is to gain a perspective on the participants' life world and understand their personal perceptions, that is, to understand what

everything means to them, the meanings, which are derived from their life experiences.

To achieve this goal, 12 qualified adolescents and young people were selected by purposive and snowball sampling. In purposeful sampling, the researcher is free to choose the samples that are in accordance with the subject and goals. Due to the sensitivity of the subject, lack of accurate statistics, and the people's unwillingness to talk about their private issues, the snowball method was also used for data

*Corresponding author

Jafarzade, D., Shariatmadar, A., Gara-daghi, A. (2022). Describing children's lived experiences of parents with emotional divorce. *Strategic Research on Social Problems in Iran University of Isfahan*, 10(4), 117-140.

2645-7539 / © 2022 The Authors. Published by University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

<http://dx.doi.org/10.22108/srsp.2022.128286.1693>

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.23221453.1400.10.4.6.2>

collection. The data were collected through semi-structured interviews and analyzed via content analysis method.

Discussion of Results & Conclusions:

The findings of the present study on the children's lived experiences of emotional divorce led to the extraction of 96 sub-themes and 13 main themes, which included lack of solidarity in the family, parental communication inefficiency, children's communication and emotional vacuums, transfer of parental problems to children, disruption of family boundaries, immersion of family in negative emotions, father's harmful traits, mother's harmful traits, children's psychological disorders, modeling problems, children's concerns about parents, and coping strategies for stress tolerance and emotional divorce consequences. The results indicated that the children's mental health was endangered due to the unbalanced and unhealthy functioning of their families with emotional divorce. The children considered their families as the cause of confusion and stress instead of providing a comforting place. Therefore, it is recommended to inform parents about the pernicious effects of emotional divorce and empower and promote their children's psychological capitals.

Keywords: Emotional Divorce, Lived Experiences, Adolescents, Children, Divorce, Family

References:

- Abolgasemi, B. (2018). *A study of lived experiences of children of divorce and how they face it in school*. Master Thesis, Tehran: Allameh Tabatabai University, Faculty of Education and Psychology (In Persian).
- Afroz, Gh. (2012). *Psychology of relationships*. Tehran: University of Tehran Press (in Persian).
- Akbari, F. (2014). *Investigating the rate of emotional divorce and its social and psychological consequences (Case study of Sanandaj couples)*. Master Thesis, Tabriz: University of Tabriz, Faculty of Management and Accounting (In Persian).
- Bahregir, N. (2019). *Women's lived experience of emotional divorce*. Master Thesis, Tehran: Allameh Tabatabai University, Faculty of Social Sciences (In Persian).
- Barzoki, M. H., Tavakoli, M., & Burrage, H. (2015). Rational-emotional 'divorce' in Iran. *Applied Research in Quality of Life*, 10(1), 107-122.
- Bastais, K., Pasteels, I., & Mortelmans, D. (2018). How do post-divorce paternal and maternal family trajectories relate to adolescents' subjective well-being? *Journal of adolescence*, 64, 98-108.
- Biabangard, A. (2014). *Research methods in psychology and educational sciences*. Tehran: Doran Publishing (in Persian).
- Bojuwoye, O., & Akpan, O. (2009). Personal, familial and environmental perspectives in children's reactions to parental divorce in South Africa. *Journal of Family Studies*, 15(3), 260-273.
- Brauner-Otto, S. R., Axinn, W. G., & Ghimire, D. J. (2020). Parents' Marital Quality and Children's Transition to Adulthood. *Demography*, 57(1), 195-220.
- Bukharayi, A. (2007). *Sociology of silent lives in Iran (Emotional Divorce)*. Tehran: Pezhvak Jamee (In Persian).
- De Jong Gierveld, J., Broese van Groenou, M., Hoogendoorn, A. W., & Smit, J. H. (2009). Quality of marriages in later life and emotional and social loneliness. *Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 64(4), 497-506.
- Dehghani Tafti, Z., Mohammadi, A., and Haghghatian, M. (2019). Sociological study of the social consequences of emotional divorce of women in Tehran during the years 1996-97 based on structural equations. *Strategic Research on Social Issues in Iran*, 8 (24), 115-197 (In Persian).
- Dindar, A., Mahdavi, M. Us and Seyed Mirzaei, M. (2018). Study of the relationship between life skills and emotional divorce. *Women and Society Quarterly*, 4 (36), 153-176 (In Persian).
- D'Onofrio, B., & Emery, R. (2019). Parental divorce or separation and children's mental health. *World Psychiatry*, 18(1), 100-101.
- Duffey, T. (2015). Divorce and other loss issues in family therapy. *Foundations of couples, marriage, and family counseling*, 449-82.
- Esfandiari, M. (2018). *Prevalence of emotional divorce in families*. Master Thesis, Shahroud: Islamic Azad University, Faculty of Humanities (In Persian).
- Fine, M. A. (1997). Helping children cope with marital conflict, divorce, and remarriage. *In Session: Psychotherapy in Practice: Psychotherapy in Practice*, 3(1), 55-67.
- Gholam-Rezaei, H. (2019). *The miracle of intimacy, the secret of success in choosing and relationship with a spouse*. Tehran: Nasle no Andish Publications (In Persian).
- Haj-Hasani, M., Farah-Bakhsh, K., Falsafi-Nezhad, M., and Kalantar-Kushe, M. (2015). Identification of boys' psychological reactions to parental divorce. *Journal of Qualitative Research in Health Sciences*, 4 (3), 314-325 (In Persian).
- Hakemi, N. (2016). *The relationship between parents' emotional divorce and behavioral-emotional disorders in 7 to 12 year old girls in Damghan*. Master Thesis, Tehran: Shahroud Azad University of Research Sciences (In Persian).
- Hamed, M. (2016). *Designing a crisis intervention model based on the lived experiences of divorced children*. Master Thesis, Tehran: Allameh Tabatabai University, Faculty of Social Sciences (In Persian).
- Hashemi, L., & Homayuni, H. (2017). Emotional divorce: Child's well-being. *Journal of Divorce & Remarriage*, 58(8), 631-644.
- Jarwan, A. S., & Al-frehat, B. M. (2020). Emotional Divorce and Its Relationship with Psychological Hardiness. *International Journal of Education and Practice*, 8(1), 72-85.
- Silveira, G. (2016). Challenging the centralist doctrine in mexican family law: an analysis of the evolution of state authority over civil law matters and its impact on the regulation of cohabitation and divorce. *Mexican Law Review*, 9(1), 45-79.
- Kafle, N. P. (2011). Hermeneutic phenomenological research method simplified. *Bodhi: An Interdisciplinary Journal*, 5(1), 181-200.
- Kartika, Y. (2017). Resilience: phenomenological study on the child of parental divorce and the death of

- parents. *International E-Journal of Advances in Social Sciences*, 3(9), 1035-1042.
- Khodadadi, J., and Kolai, A. (2020). Developing a conceptual model of marriage satisfaction in a healthy family based on cultural context. *Quarterly Journal of Counseling Culture and Psychotherapy*, 11 (41), 60-27 (In Persian).
- Knox, D., and Scotch, K. (2007). *Introduction to marriage and the family* (Vol. 1). Translated by Farahbakhsh, Kiomars; Jahanbakhshi, Zahra; Azad Farsani, Yaser; Pezeshkzad, Soheila; Changani, Mahtab; Khanabadi, Mehdi; Beauty Nejad, Masoumeh; Talei, Ali; Farshadan, Seyed Morsem; Fahimifar, Amina and Makriwala, Mehrnoosh. Tehran: Avainur Publications (In Persian).
- Kooshki, S., Ghanbari Panah, A., & Farzad, V. (2019). Modeling the psychological capital of male adolescents in NAJA forces families with emotional divorce based on personality traits. *Journal of Police Medicine*, 8(1), 33-40
- Laal-zade, A., Asghari Ebrahimabad, M.J., and Hesar Sorkhi, R. (2016). Study of the role of early maladaptive schemas in predicting emotional divorce. *Journal of Clinical Psychology*, 7 (2), 108-101 (In Persian).
- Madadi Taimeh, Z., Aghajani, I., and Salahian, A. (2021). Comparison of general health and eating disorders in daughters of families of formal divorce, emotional divorce and normal peers. *Journal of Health Promotion Management*, 9 (2), 22-30 (In Persian).
- Mohammad-Poor, A. (2013). *Qualitative research method anti-method*. Tehran: Jameshenasan Publications (In Persian).
- Mousavi, S. F., & Rahiminejad, A. (2015). The comparison of interpersonal identity statuses in married people with regards to emotional divorce. *Applied Psychological Research Quarterly*, 6(1), 11-23.
- Parvin, S., Davoodi, M., and Mohammadi, F. (2012). Sociological factors affecting emotional divorce among tehranian families. *Quarterly Journal of Women and Family Socio-Cultural Council*, 4, 119-153 (In Persian).
- Rezvani, H., and Saemi, H. (2018). The correlation between self-differentiation and Nowruzism with emotional divorce in married students of Islamic Azad University, Azadshahr Branch. *Journal of Health Promotion Management*, 8 (2), 22-30 (In Persian).
- Roper, S.W., Fife, S.T., & Seedall, R. B. (2020). The intergenerational effects of parental divorce on young adult relationships. *Journal of Divorce & Remarriage*, 61(4), 249-266.
- Sadeghi, F. (2017). *Emotional divorce and children of study by the method of grounded theory*. Master Thesis, Tehran: Al-Zahra University, Faculty of Social and Economic Sciences (In Persian).
- Safaei Rad, S., and Varastehfar, A. (2011). The relationship between marital conflicts and emotional divorce of women referring to the courts of East Tehran. *Social Research Quarterly*, 5 (20), 106-85 (In Persian).
- Shaikhavandi, D. (2011). *Sociology of Iran's social deviations and issues*. Tehran: Ghatre Publication. (In Persian).
- Sheikhavandi, D. (2012). Emotional divorce: Website [www.hamsharionline / news-110141.aspx](http://www.hamsharionline/news-110141.aspx), 99/05/30.
- Shikhle, Kh. (2021). *Analysis of psycho-educational problems of divorce children from the perspective of parents*. Master Thesis, Sanandaj: Payame Noor University (In Persian).
- Stokkebekk, J. (2019). Keeping balance, keeping distance and keeping on with life: child positions in divorced families with prolonged conflicts. *Children and Youth Services Review*, 102, 108-119.
- Straus, R. B. (2019). Discussion, part II: Psychoanalytic reflections on the impact of separation and divorce: high-conflict parents and their children: The inside story. *The Psychoanalytic Study of the Child*, 72(1), 51-55.
- Tayarpour, M. (2017). *Explaining marital intimacy based on coping styles and psychological toughness in women with emotional divorce*. Master Thesis, Rasht: Azad University, Faculty of Psychology and Educational Sciences (In Persian).
- Wiebe, S. A., & Johnson, S. M. (2017). Creating relationships that foster resilience in emotionally focused therapy. *Current Opinion In Psychology*, 13, 65-69.
- Yaghoubi, G., Homayoni, A. R., Yarahmadi, Y., & Moradi, O. (2019). Structural modeling relations of temperament and character mediated by social network dependence with the amount of emotional divorce of women referred to counseling centers in babol. *Sociological Studies of Youth*, 10(35), 107-124.
- Yárnöz-Yaben, S., & Garmendia, A. (2016). Parental divorce and emerging adults' subjective well-being: The role of "carrying messages". *Journal of Child and Family Studies*, 25,638-646.

پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران

سال دهم، شماره پیاپی (۳۵)، شماره چهارم، زمستان ۱۴۰۰، ص ۱۱۷-۱۴۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۲/۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۲/۲

مقاله پژوهشی

توصیف تجربه زیسته فرزندان والدین دچار طلاق عاطفی

دنیا جعفرزاده، کارشناسی ارشد مشاوره خانواده، گروه مشاوره، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی،

تهران، ایران

donyajafarzad@gmail.com

آسیه شریعتمدار^{ID}، استادیار، گروه مشاوره، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

shariatmadar@atu.ac.ir

علی قره‌داغی، استادیار، گروه علوم تربیتی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

a.ghardaghi@tabrizu.ac.ir

چکیده

طلاق عاطفی نوعی از نابهنجاری است که در سطح کوچک، اساس خانواده و در بُعد وسیع‌تر، جامعه را درگیر می‌کند؛ از این رو، بررسی و توصیف تجربه زیسته فرزندان طلاق عاطفی ضرورت خاصی دارد. هدف پژوهش حاضر توصیف تجربه زیسته فرزندان والدین دچار طلاق عاطفی است. در این پژوهش از رویکرد پژوهش کیفی با روش پدیدارشناسی توصیفی استفاده شده است. ۱۲ نفر از نوجوانان و جوانان واجد شرایط به‌روش هدفمند و گلوله‌برفی انتخاب شدند. جمع‌آوری اطلاعات با مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته و تجزیه و تحلیل آنها به‌روش تحلیل مضمون صورت گرفت. یافته‌ها به استخراج ۹۶ مضمون فرعی و ۱۳ مضمون اصلی از جمله: خلأ ارتباطی و عاطفی فرزندان، غوطه‌ور بودن خانواده در هیجان‌های منفی، آشفتگی‌های روانی فرزندان، مشکلات الگوپذیری و شیوه‌های مقابله فرزندان با فشار روانی منجر شد. نتایج بیانگر آن است که در اثر کارکرد ناسالم خانواده‌های دچار طلاق عاطفی، فرزندان به‌جای اینکه خانواده را پناهگاهی آرامش‌بخش بدانند، آن را عامل آشفتگی و تنش قلمداد می‌کنند؛ بنابراین توصیه می‌شود ضمن آگاهی‌بخشی به والدین از اثرهای سمی طلاق عاطفی در راستای توانمندسازی و ارتقای سرمایه‌های روان‌شناختی فرزندان طلاق عاطفی نیز اقدام شود.

واژه‌های کلیدی: طلاق عاطفی، تجربه‌های زیسته، نوجوانان، فرزندان

نویسنده مسؤول

جعفرزاده، د؛ شریعتمدار، آ. و قره‌داغی، ع. (۱۴۰۰). «توصیف تجربه زیسته فرزندان والدین دچار طلاق عاطفی». پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران. ۱۰(۴):۱۱۷-۱۴۰.

2645- 7539/ © 2022 The Authors. Published by University of Isfahan

This is an open access article under the CC-BY-NC-ND 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

<http://dx.doi.org/10.22108/srsp.2022.128286.1693>

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.23221453.1400.10.4.6.2>

مقدمه و بیان مسئله

بیشتر روان‌شناسان، جامعه‌شناسان و آسیب‌شناسان به کارکرد خانواده و اهمیت سلامت آن در بهداشت روانی و بهروزی جامعه تأکید داشته‌اند (Bastais et al., 2018:100). اثرهای کارکرد خانواده بر رفتارها، باورها و احساس‌های اعضای خود باثبات است (آماتون و کیت، ۲۰۱۱؛ به نقل از خدادادی و کلاسی، ۱۳۹۹: ۶۲). نحوه نگرش‌ها، بازخوردهای اجتماعی، آمادگی و توسعه مهارت‌های اجتماعی اعضای خانواده در سایه کیفیت روابط درون خانواده شکل می‌گیرد که پایه و اساس آن رابطه زن و شوهری است (افروز، ۱۳۸۹: ۲). پیش‌درآمد و سنگ‌بنای یک خانواده تعالی بخش بر پیوندهای عاطفی و اعتماد متقابل زوجین استوار است که چنین رابطه‌ای آرامش را نه تنها برای زن و شوهر، برای کل خانواده به ارمغان می‌آورد (Weibe & Johnson, 2017:67)؛ بنابراین نهاد خانواده نقش پراهمیتی در شکل‌گیری و پرورش شخصیت فرزندان و سازگاری‌های بعدی آنها دارد (D'Onofrio & Emery, 2019: 100).

اگرچه بیشتر زوجین با قصد داشتن زندگی بادوام پا به عرصه ازدواج می‌گذارند، اهداف فردی، رابطه‌ای، علایق و رویاهای آنها می‌تواند به طرز چشمگیری تغییر کند و منجر به انحلال رابطه شود که بیشتر به آن طلاق گفته می‌شود (Roper et al., 2020:250) البته ناکامی همسران در زندگی زناشویی تنها در آمار طلاق رسمی منعکس نمی‌شود (بخارایی، ۱۳۸۶: ۶۴). طلاق به دو دسته تقسیم می‌شود: طلاق آشکار یا قانونی که در آن زوجین به طور رسمی از یکدیگر جدا می‌شوند و طلاق پنهان یا عاطفی که زوجین در آن بنابه ضرورت و اجبار، باهم زندگی می‌کنند. به این گونه طلاق، طلاق خاموش هم گفته می‌شود و تعدادی از صاحب‌نظران آن را اولین مرحله در فرآیند طلاق قانونی دانسته‌اند (پروین و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۲۰)؛ بنابراین به خاطر ثبت نشدن آن، آمار دقیقی از آن در کشور وجود ندارد؛ گرچه در برخی از متون میزان آن دو برابر طلاق قانونی برآورد شده است (بخارایی، ۱۳۸۶: ۶۴).

طلاق عاطفی^۱ از دو واژه عاطفی و طلاق به معنای لفظی

رهاشدن و جدایی ترکیب شده است (بهره‌گیر، ۱۳۹۸: ۴۰) و به طور کامل، نامحسوس، تدریجی و بدون آگاهی زن و شوهر باعث نابودی رابطه می‌شود (Hashemi & Homayuni, 2017: 632). طلاق عاطفی بیانگر رابطه‌ای است که در آن زن و شوهر به جای حمایت از همسر به دنبال یافتن دلیل برای متهم کردن یکدیگر به کوتاهی، ناکام کردن و نابودی عزت نفس یکدیگر هستند (Silveira, 2016: 23) و چه بسا شاید مهم‌ترین نوع طلاق باشد؛ زیرا نشان‌دهنده اختلال در رابطه زن و شوهری است که فاقد عشق و علاقه به یکدیگرند. این نوع طلاق زمانی شروع می‌شود که پیوند و وابستگی عاطفی گسسته شده است و زوج‌ها من‌گویی را به مابودن ترجیح می‌دهند (بهره‌گیر، ۱۳۹۸: ۱۷) و جاذبه و اعتمادشان را به یکدیگر از دست می‌دهند (لعل‌زاده‌کندکلی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۰۲). سردی روابط احساسی و عاطفی بر تمام ابعاد، اعم از رابطه جسمی، روحی و کلامی اثر می‌گذارد (غلام‌رضایی، ۱۳۹۷: ۶۲۰). در این صورت، هم‌اتاقی‌ها جای خود را به تک‌اتاقی‌ها می‌دهند. ارتباط کلامی‌شان کوتاه می‌شود و چه بسا در مواردی جای خود را به یادداشت‌های کوتاه می‌دهند و هرچند در محیط‌های اجتماعی می‌کوشند به موضع مهربانانه‌ای تظاهر کنند، در خلوت، هریک در عالم بی‌کسی به سر می‌برد. احساس عاطفی همگرایی جای خود را به دگرگرایی، سکوت و ارتباطی غم‌زده می‌دهد (شیخاوندی، ۱۳۹۰). در این زندگی‌های خاموش کم‌شدن بده‌بستان‌های عاطفی و سردی روابط به حدی است که زوجین احساس‌هایی چون ناامیدی و نارضایتی را تجربه می‌کنند (De jong Gierveld et al., 2009: 498). این نوع از نابهنجاری در نظام خانواده به جدایی مکانی زوجین منجر نمی‌شود؛ چون بنابه دلایل و ملاحظه‌های فردی و اجتماعی، زن و شوهر همچنان در یک محیط و در زیر یک سقف به اجبار در کنار هم به زندگی می‌کنند؛ اما خلاء عاطفی موجود باعث احساس انزوا در زوجین می‌شود؛ زیرا بین زندگی با همسر و تنها زندگی کردن تفاوت آن‌چنانی وجود ندارد (صفایی‌راد و وارسته‌فر، ۱۳۹۰: ۸۸).

¹ Emotional Divorce

تحقیقی کیفی با هدف شناسایی واکنش‌های روان‌شناختی پسران به طلاق رسمی والدینشان، تجزیه و تحلیل مصاحبه‌ها به دو طبقه اصلی شامل واکنش‌های عاطفی (احساس تسکین، اندوه، خشم) و رفتاری (پختگی، عملکرد تحصیلی و مشکلات رفتاری) انجامید (حاجی حسنی و همکاران، ۱۳۹۴: ۳۱۴). همچنین، محققان در مطالعه‌ای کیفی مصاحبه با نوجوانان آفریقایی در زمان طلاق والدینشان به این نتیجه رسیدند که آنها احساس‌هایی از قبیل شوک، حیرت و سردرگمی، ناراحتی، خشم، فقدان، خیانت، طرد و رهاشدگی و احساس حقارت را تجربه کرده‌اند. از طرفی، این مطالعه نشان داد که برخی از این نوجوانان پس از جدایی والدینشان نوعی احساس راحتی و آسودگی داشتند؛ زیرا طلاق به منزله پایان تعارض‌ها و خلاصی یافتن از وضعیت نابسامان فعلی بود (Bojuwoye & Akpan, 2009).

در مطالعات خارجی با توجه به فضای اجتماعی و فرهنگی حاکم بر آن جوامع، پژوهشگران به موضوع طلاق عاطفی کمتر و بیشتر به نارضایتی زناشویی و اثر آن بر انسجام خانواده یا پیامدهای طلاق قانونی بر روی زوجین و فرزندان توجه کرده‌اند. این در حالی است که هر ناهنجاری که کارکرد خانواده و اعضای آن را هدف قرار دهد، حائز اهمیت و نیازمند تأمل و بررسی است و طلاق عاطفی هم یکی از این آسیب‌هاست (Kooshki et al., 2019: 1) که در تحقیق فراتحلیلی اسفندیاری فر (۱۳۹۷) میزان شیوع آن در بین زوجین ایرانی ۳۹٫۶ درصد برآورد شده است. یکی از دلایل اصلی که خانواده‌ها طلاق عاطفی را به طلاق رسمی ترجیح می‌دهند، ترس و نگرانی از آسیب‌های طلاق رسمی برای فرزندانشان است. این در حالی است که نخستین قربانیان خانواده‌های دچار طلاق عاطفی هم فرزندان به شمار می‌آیند؛ اما خانواده‌ها از این حقیقت غافل هستند که طلاق عاطفی آسیب‌هایی زیان‌بارتر از طلاق رسمی و قانونی دارد. با این حال، در ایران تا حدودی هیچ پژوهش مکتوب و منتشر شده‌ای وجود ندارد که در آن طلاق عاطفی از نگاه فرزندان بررسی شده باشد. فرزندان که مسائلشان از جوانب مختلف از دید پنهان مانده

در خانواده‌های دچار طلاق عاطفی تنها ساختار بیرونی خانواده‌ای حفظ می‌شود که از درون تهی است. فرزندان خانواده نیز متحمل آسیب‌هایی می‌شوند. در واقع، دامنه اثرهای طلاق بر فرزندان به حدی است که فرزندان با تجربه طلاق، والدین را «قربانیان بی‌وکیل» می‌نامند (Stokkebekk, 2019: 108) طبق نتایج پژوهش‌های متعدد، طلاق عاطفی خطرناک‌تر و آسیب‌زننده‌تر از طلاق رسمی است. به عبارتی، آثار و عوارض منفی جسمی، روانی، اخلاقی و اجتماعی ناسازگاری زوجین دچار طلاق عاطفی بیشتر از خانواده‌هایی است که در آنها زوجین به طور رسمی از یکدیگر جدا شده‌اند (دهقانی تفتی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۰۱). اثر مستقیم این جنس از تعامل‌های منفی عاطفی بر روی کودکان به صورت سبک‌های فرزندپروری غلط، ارتباط‌های نامتعارف و مسموم، تعارض‌های درون فردی و عملکرد ناکارآمد خانواده نمایان می‌شود (Yaghoubi et al., 2019: 111). مفهوم طلاق عاطفی با اختلاف‌ها، ناسازگاری‌ها و تعارض‌های زناشویی گره خورده است (Mousavi & Rahiminejad, 2015: 13).

تعداد بسیار معدودی از زوجین ناسازگار در صدد درمان و دریافت کمک حرفه‌ای برمی‌آیند که نتیجه آن پرورش کودکان آسیب‌دیده‌ای با تکرار روابط کج‌دار و مریض و شبیه والدینشان هستند. روابطی که در آن مکانیزم‌های ناپخته، رفتارهای بیمارگون و نامتعطف را از خود به نمایش می‌گذارند (Straus, 2019: 6).

به طور خلاصه، محققان بیشتر به دنبال اثرهای طلاق رسمی بودند و علل و پیامدهای آن را بررسی کرده‌اند؛ برای نمونه، نتایج به دست آمده از واکاوی مشکلات روانی-تربیتی فرزندان طلاق رسمی حاکی از آن بود که مشارکت‌کنندگان مشکلاتی از قبیل پرخاشگری، احساس تنهایی، استرس و اضطراب، حس حسادت، وسواس، آشفتگی فکری، تجربه تروما روانی، ناکامی، خودکشی، احساس گناه، افسردگی، بی‌توجهی، ضعف درسی، افت تحصیلی، ناهنجاری‌های رفتاری، محیط نامناسب، و دغدغه مالی را تجربه کرده‌اند (شیخه، ۱۴۰۰: ۱). در

است و خلأ شناخت در مسائل آنها وجود دارد.

با در نظر گرفتن مطالب فوق اهمیت و ضرورت پژوهش حاضر از چند زاویه بررسی می‌شود. نخست اینکه که به کمک شناسایی نقاط ضعف، مسائل و خلاءهای احتمالی در لابه‌لای تجربه‌های گفته‌نشده فرزندان والدین دچار طلاق عاطفی، مشاوران و متولیان امر پرورش قادر خواهند بود، علاوه بر آگاهی از مسائل این افراد، در مدرسه و دانشگاه نیز از مشکلات فردی مانند افسردگی، اضطراب و گرایش به مصرف مواد بکاهند. در راستای پیشگیری از مشکلات در سطح‌های اجتماعی و خانوادگی، پژوهش حاضر مانند چراغ‌راهی برای مداخله‌های به‌هنگام است تا از ورود نوجوانان و جوانان به روابط و ازدواج‌های زود هنگام و طلاق‌های احتمالی بعدی جلوگیری شود. با شناسایی نوجوانان و جوانان خانواده‌های دچار طلاق عاطفی در مدرسه و دانشگاه و با اتکا به نظریه‌های سیستمی می‌توان وضعیت خانواده و اعضای آن را بهبود بخشید. در نهایت، تلاشگران حوزه سلامت با شناخت عمیق‌تر این موضوع می‌توانند سرمایه‌های روان‌شناختی این افراد را ارتقا دهند تا علاوه بر رشد توانمندی‌های درونی‌شان در غلبه بر مشکلات و بهبود مناسبات اجتماعی و خانوادگی آرامش و کیفیت زندگی سالم را داشته باشند و کمتر تحت تأثیر وقایع بیرونی و تغییرناپذیر قرار بگیرند. باتوجه به درگیری خانواده‌های ایرانی با این پدیده و شایع بودن دوبرابری آن در مقایسه با طلاق قانونی، بررسی جهان درونی افراد و تحقیق‌های کیفی در این زمینه لازم و ضروری آمد. تجربه‌های فرزندان طلاق عاطفی از وضعیتشان وابسته به فرد و اختصاصی است؛ بنابراین با پژوهش کمی نمی‌توان ابعاد گوناگون مسئله را بررسی کرد. در واقع، جای خالی تحقیق‌های کیفی با رویکرد اکتشافی بیشتر احساس می‌شود که مستلزم مصاحبه‌های عمیق برای شناخت ابعاد پیدا و پنهان طلاق عاطفی است.

از آنجا که سازه‌گرای اجتماعی برخلاف عینی‌گراها بر این باورند که هیچ واقعیت عینی وجود ندارد و آنچه موجود

است، فقط سازه ذهنی افراد است؛ بنابراین در پژوهش حاضر کوشش شده است، درک هر فرزند که ممکن است متفاوت از دیگری باشد، به لحاظ پدیدارشناختی بررسی شود. در پدیدارشناسی آگاهی و تجربه یک یا چند فرد از یک پدیده با تمرکز بر ویژگی‌های منحصر به فرد تجربه شخص توصیف می‌شود؛ بنابراین هدف در پژوهش حاضر آن است که با مطالعه دنیای درونی فرزندان یا به بیانی دیگر، تجربه زیسته‌شان، طلاق عاطفی از دریچه نگاه آنها شناسایی شود تا به دنبال آن به درکی عمیقی از معنای ذهنی آنها رسید.

بر همین اساس محقق در پژوهش حاضر با هدف غنابخشیدن به دانش موجود به دنبال پاسخ به این سؤال است که تجربه زیسته نوجوانان و جوانان از فرآیند طلاق عاطفی والدینشان چگونه است؟

مبانی نظری

نظریه مثلث عشق

رابرت استرنبرگ^۱ (۱۹۸۶)، برای عشق سه مؤلفه تعهد (بعد شناختی)، صمیمیت (بعد عاطفی)، شور و اشتیاق (بعد انگیزشی و فیزیولوژی) قائل است. بنابر ترکیب این سه مؤلفه هشت نوع رابطه مشخص می‌شود. استرنبرگ، دو نوع رابطه از هشت نوع رابطه تعریف شده، یعنی عشق تهی (تعهد بدون صمیمیت و اشتیاق جنسی) و عشق ابلهانه (تعهد و اشتیاق جنسی فاقد صمیمیت) را طلاق عاطفی می‌خواند (نوکس و اسکاج، ۱۳۸۵: ۱۰۳).

نظریه سیستمی کیفیت زناشویی

مارکز (۱۹۸۹) با نگرش سیستمی معتقد است یک فرد متأهل زاویه درونی، زاویه همسر و زاویه سوم دارد. زاویه درونی توجه به خود و خواسته‌های فردی مانند دستیابی به ارتقا شغلی و تحصیلی و درکل، اولویت قراردادن موفقیت و پیشرفت فردی را در برمی‌گیرد. زاویه دوم شامل توجه به

^۱ Robert Sternberg

قطع رابطه عاطفی و وقوع طلاق عاطفی صورت می‌پذیرد (طیارپور، ۱۳۹۵).

پیشینه پژوهشی

یافته‌های تحقیق توصیفی-مقایسه‌ای انجام شده از سوی مددی و همکاران (۱۳۹۹) با هدف مقایسه سلامت عمومی و اختلال در فرزندان دختر خانواده‌های طلاق رسمی، طلاق عاطفی و هم‌تایان عادی بر روی ۲۰۹ دختر مقطع متوسطه در تهران نشان دادند که فرزندان دختر با والدین دچار طلاق عاطفی سلامت عمومی کمتری دارند. اختلال در فرزندان دختر با والدین طلاق عاطفی بیشتر است.

نتیجه پژوهش همبستگی دین‌دار و همکاران (۱۳۹۷) با عنوان «بررسی رابطه بین مهارت‌های زندگی و طلاق عاطفی» بر روی ۳۸۴ نفر نشان دادند که بین مهارت‌های زندگی و ابعاد آن با طلاق عاطفی ارتباط معنادار معکوس وجود دارد و از بین ابعاد مهارت‌های زندگی، مهارت‌های حل مسئله، ارتباط مؤثر و همدلی بیشترین اثر را در پیش‌بینی طلاق عاطفی داشتند.

یافته‌های حاصل از پژوهش کیفی صادقی (۱۳۹۵) درباره طلاق عاطفی و کودکان مقطع ابتدایی بیانگر آن است که ادراک کودکان از طلاق عاطفی والدینشان در پنج مقوله اصلی شامل علاقه‌مند نبودن پدر و مادر به یکدیگر، تعامل نداشتن با یکدیگر، بی‌توجهی به حل و فصل مشکل، توجه ناکافی به فرزند و نداشتن تعامل مناسب با وی و آسیب‌های به‌جامانده از کم‌رنگ شدن روابط جای می‌گیرد. انرژی منفی حاکم بر فضای خانه و خانواده، احساس تنهایی، ترس، امنیت عاطفی متزلزل، بی‌اعتمادی و یا اعتماد افراطی را در آنها نهادینه می‌کند. این کودکان به جای تمرکز بر فرآیند آموزشی‌شان، درباره زندگی آینده والدین و خودشان دچار تشویش و نگرانی می‌شوند. این جنس از اضطراب و نگرانی و نامشخص بودن به شکل‌های مختلف در سراسر زندگی‌شان نمایان می‌شود. کودکان به دنبال چرایی رابطه غیرصمیمانه پدر و مادرشان هستند.

همسر، علائق، نیازها و خواسته‌های اوست؛ اما نقطه تمرکز زاویه سوم اهمیت داشتن هر چیزی یا شخصی به جزء همسر است؛ بنابراین کیفیت زندگی زناشویی به نحوه سازماندهی این سه زاویه از سوی فرد متأهل بستگی دارد؛ یعنی اگر سازماندهی به قدری منظم باشد که فرد متأهل به هر سه زاویه اشراف و توجه یکسان داشته باشد، زندگی متعادل است و کیفیت زناشویی بالایی دارد؛ اما اگر تمام توجه فرد معطوف به یک زاویه و بی‌توجه به سایر زوایا باشد، فرد کیفیت زناشویی پایینی دارد. مارکز هفت الگوی کیفیت زناشویی را معین می‌کند که شامل سه الگوی کیفیت زناشویی پایین و چهار الگوی کیفیت زناشویی بالاست. یکی از الگوهای کیفیت زناشویی پایین الگوی جدایی است که در آن افراد با زاویه سومشان در آمیخته و از زاویه همسری فاصله می‌گیرند. در حالت طلاق عاطفی دو زاویه درونی و سوم برجسته می‌شود و اهمیت پیدا می‌کند که از پیامدهای آن می‌توان توجه به خود، شغل، موقعیت‌ها و نیازها، فرزند، دوستان و اطرافیان به استثناء همسر اشاره کرد. زناشویی‌های جدا، با وجود پایین بودن کیفیت می‌توانند بسیار باثبات و طولانی باشند (مارکز، ۱۹۸۹ به نقل از دهقانی تفتی و همکاران، ۱۳۹۸).

نظریه طلاق عاطفی کسلر

از دیدگاه کسلر^۱ (۱۹۷۵) مرحله اول جدایی زوجین با دل‌سردی و سرخوردگی آنها از رابطه زناشویی است که با تداوم این روند زوجین احساس‌ها و عواطفشان را به یکدیگر انکار و از انجام دادن وظایف و تعهدهای زناشویی به یکدیگر امتناع می‌کنند که این امر باعث جدایی محل خواب و یا صرف غذا به صورت انفرادی می‌شود. در مراحل بعد زن و شوهر به یاد خاطره‌های شیرین گذشته خود درصدد بهبود شرایط زندگی خود بر می‌آیند؛ اما نکته مهم اینجاست که زوجین با ورود به مرحله همبستر نشدن و امتناع از تعهدهای زناشویی به یکدیگر رشته‌های عشق و محبت بین آنها گسسته می‌شود و در نهایت،

¹ Kessler

عشق و علاقه تن می‌دهند و در رابطه با همسر خود توقع‌های عاطفی کمتری دارند.

هاشمی و همایونی (2017)^۳ در پژوهشی ۸۱ کودک ۱۰ الی ۱۲ ساله ایرانی را در دو گروه والدین دچار طلاق عاطفی و طلاق قرار دادند. نتایج به‌دست‌آمده حاکی از آن است که فرزندان خانواده‌های دچار طلاق عاطفی در مقایسه با هم‌تایان خود در طلاق قانونی ناسازگارترند و متحمل آسیب‌های روانی و عواطف منفی بیشتری می‌شوند. تعارض‌های حل‌نشده و مزمن خانواده‌های دچار طلاق عاطفی ضمن ایجاد فضایی سرشار از تشویش، تنش و ناسازگاری با افزایش حجم نگرانی به مرور زمان، مهارت‌های فرزندپروری سازنده پدر و مادر را مختل می‌کند و در نهایت، اثر منفی روی فرزندان خواهد داشت. فرزندان به‌احتمال از مشکلات و وضعیت نابسامان خود و والدینشان آگاه‌اند. به‌خصوص اگر بزرگ‌تر باشند، طلاق قانونی را برای بهبود زندگی خود و پدر و مادرشان ضروری می‌دانند. حیرت‌آور است اگر اذعان کنیم که چه‌بسیار والدینی که طلاق قانونی را به‌خاطر اثرهای سوء آن روی فرزندانشان قبول نمی‌کنند. غافل از آنکه نتایج این پژوهش از دلایل و توجیه‌های آنها پشتیبانی نمی‌کند. گزارش تحقیق‌ها، اشاره بر این واقعیت دارد که موجود انسان به‌خصوص بچه‌ها در حالت کلی، انعطاف‌پذیری و سازگاری بالایی دارند و قادرند خودشان را با شرایط دشوار مثل طلاق والدین وفق دهند. آنچه برای بچه‌ها به‌لحاظ روانی دردناک و آسیب‌زننده است، تحمل جرّوبحث‌های حل‌نشده، ناتمام و تلخ والدینشان است؛ چه در کنار هم یا دور از هم زندگی کنند. برزوکی و همکاران^۴ (2015) در مطالعه‌ای کیفی با مصاحبه ۲۲ زن متأهل در ایران به این نتیجه رسیدند که پدرسالاری (نگرش مردسالارانه به روابط جنسیتی در زندگی روزمره)، تقلیل اهمیت نقش پدر بعد از ازدواج دختر، انفعال زنان (ناشی از هویت وابسته زنان) و تصویر اجتماعی منفی از

حاکمی (۱۳۹۴) در پژوهشی پیمایشی باعنوان «بررسی رابطه طلاق عاطفی والدین با اختلال‌های رفتاری-هیجانی دختران ۷ الی ۱۲ سال دامغان» با نمونه‌ای بالغ بر ۳۸۶ نفر در دامغان به این نتیجه رسید که رفتار پرخاشگرانه و نمره کل اختلال‌های رفتاری-هیجانی بهترین پیش‌بینی‌کننده طلاق عاطفی است. همچنین، نتایج نشان داد که بین متغیرهای کناره‌گیری با طلاق عاطفی ارتباط معنادار وجود ندارد؛ اما بین سایر مؤلفه‌های اختلال‌های رفتاری-هیجانی با طلاق عاطفی ارتباط معنادار بود.

نتایج مطالعه جاروان و آل-فراهات^۱ (2020) بر روی ۱۰۰ دانشجوی زن متأهل دانشگاه یارموک واقع در کشور اردن حاکی از آن است که ارتباط منفی آماری معنی‌داری بین سطح طلاق عاطفی و میزان سرسختی روان‌شناختی دانشجویان وجود دارد. هرچه سرسختی روان‌شناختی بالاتر باشد، سطح طلاق عاطفی نیز پایین‌تر است و بالعکس. افرادی که سرسختی روان‌شناختی بالایی دارند، با خوش‌بینی و آرامش عاطفی، توانایی‌های شناختی، رفتار سازگارانه و خودکارآمدی بالا شناخته می‌شوند. مواردی که باعث کاهش اثرگذاری ابعاد طلاق عاطفی می‌شود.

برائر و همکاران^۲ (2020) مطالعه‌ای طولی باعنوان «کیفیت روابط زناشویی والدین و دوره انتقال کودکان به بزرگسالی» در کشور نپال بر روی والدین و فرزندانشان انجام دادند. یافته‌های حاصل از مصاحبه با پدر و مادرها و بررسی طولی پیشرفت تحصیلی و ازدواج فرزندانشان نشان داد که پویایی‌های عاطفی موجود در روابط والدینی، حوزه‌های متعدد زندگی فرزندانشان را از قبیل زندگی اجتماعی، شغلی، خانوادگی و تفریحی تحت‌تأثیر قرار می‌دهد. روابط غیرصمیمانه و پرتنش والدین منجر به ازدواج زودهنگام، افت و ترک تحصیل فرزندانشان می‌شود. ازسویی، فرزندان این خانواده‌ها به‌احتمال به یک ازدواج اجباری عاری از هرگونه

³ Hashemi & Homayuni

⁴ Barzoki et al.

¹ Jarwan & Al-frehat

² Brauner et al.

موضوع و هدف‌های مدنظر وی باشد. درابتدا، فراخوانی متضمن هدف، شرایط تحقیق و معیارهای مشارکت تنظیم و در شبکه‌های مجازی (اینستاگرام، گروه‌ها و کانال‌های تلگرام و واتس‌آپ) قرار داده شد. سپس توضیح‌های لازم درباره مصاحبه‌ها به مشارکت‌کنندگانی داده شد که به شناسه شخصی محقق مراجعه کرده بودند و باتوجه به شرایط مدنظر آنها محل و زمان مصاحبه (مجازی) تعیین شد. مصاحبه‌ها به صورت زنده و آنلاین با دو نرم‌افزار اسکایپ و واتس‌آپ براساس انتخاب مشارکت‌کنندگان صورت گرفت. باتوجه به خاص بودن موضوع، دردسترس نبودن آمار دقیق و بی‌تمایلی افراد به صحبت درباره مسائل خصوصی‌شان، نمونه مدنظر و جمع‌آوری داده‌ها، به‌شیوه گلوله‌برفی انجام شد. بدین صورت که مشارکت‌کنندگانی که با فراخوان مصاحبه شدند، درصورت تمایل، سایر افراد را معرفی می‌کردند. پایان نمونه‌گیری نیز با قاعده اشباع نظری صورت گرفت. براساس همین قاعده نمونه‌ها و تحلیل داده‌ها تا جایی ادامه پیدا کرد که مصاحبه با افراد جدید دربرگیرنده اطلاعات تازه‌ای نبود و تا حدودی تکراری بود. پس از اشباع برای اطمینان، مصاحبه تا دو نفر دیگر ادامه یافت. درنهایت، تعداد مشارکت‌کنندگان در پژوهش به ۱۲ نفر رسید و مصاحبه با هر فرد به‌طور میانگین، ۹۰ دقیقه طول کشید. تعداد مشارکت‌کنندگان شامل ۱۰ دختر و ۲ پسر و میانگین سنی آنها ۲۴/۰۸۸ و بازه سنی آنها بین ۱۸ تا ۳۰ بود. اطلاعات جمعیت‌شناختی مشارکت‌کنندگان در جدول ۱ آمده است.

طلاق از علل اجتماعی طلاق عاطفی محسوب می‌شوند. چنین مواردی به فرهنگ درون جوامع مختلف وابسته هستند.

شیخاوندی^۱ (۲۰۱۱) در طی پژوهشی، فراری شدن فرزندان از محیط خانواده، کاهش تعامل‌های سازنده اعضا و فردگرایی را از عواقب دردناک زندگی‌های خاموش و خانواده‌های عاری از محبت و صمیمیت می‌داند که زن‌وشوهر تقاضای طلاق قانونی نمی‌کنند.

در این راستا فاین^۲ (۱۹۹۷) معتقد است که فرزندان در چنین خانواده‌هایی اغلب خودشان را باعث مجادله‌های ناتمام و رابطه ناخوشایند والدینشان می‌دانند و ازین بابت خود را سرزنش می‌کنند. این قضیه زمانی بیشتر صادق است که بحث وجدل والدین درباره موضوع‌هایی چون مسائل درسی و مالی بچه‌ها باشد. احساس گناه ناشی از این امر، فشار روانی را بر روی بچه‌ها تشدید می‌کند و باعث عزت‌نفس پایین، افسردگی و اضطراب می‌شود.

روش‌شناسی پژوهش

رویکرد پژوهش حاضر کیفی است و روش استفاده‌شده پدیدارشناسی توصیفی است. هدف روش پدیدارشناختی، رسیدن به ادراک و تجربه‌های افراد از جهانی است که در آن زندگی می‌کنند (Kafle, 2011). پژوهشگر در این نوع از پژوهش، در پی این است که اشخاص مختلف پدیده مدنظر را چگونه درک کنند و معنا بخشند (واله، کینگ ۱۹۷۸ به‌نقل از بیابانگرد، ۱۳۹۳). در تحقیق پدیدارشناسی به گفته‌های مشارکت‌کنندگان به‌عنوان یک منبع اعتباری دانش توجه‌شده؛ زیرا ارائه‌کننده تجربه‌هایشان از پدیده مطالعه شده است و برای رسیدن به تجربه ذهنی مشارکت‌کنندگان مناسب است. مشارکت‌کنندگان پژوهش شامل نوجوانان و جوانانی است که تجربه طلاق عاطفی والدینشان را دارند. محقق در نمونه‌گیری هدفمند، مختار است نمونه‌ها را به‌نحوی برگزیند که مطابق

¹ Shaikhavandi

² Fine

جدول ۱- اطلاعات جمعیت‌شناختی

Table 1- Demographic information

کد	جنسیت	سن	تحصیلات	جایگاه همشیره‌ها	تعداد همشیره‌ها
۱	دختر	۳۰	کارشناسی‌ارشد	اول	۲
۲	دختر	۲۵	کارشناسی	دوم	۲
۳	دختر	۲۷	کارشناسی	اول	۲
۴	دختر	۲۷	کارشناسی	تک‌فرزند	-
۵	پسر	۲۷	کارشناسی‌ارشد	سوم	۳
۶	دختر	۱۸	دانشجوی کارشناسی	اول	۲
۷	دختر	۲۳	کارشناسی	اول	۲
۸	دختر	۲۷	کارشناسی	آخر	۳
۹	دختر	۱۸	دیپلم	آخر	۴
۱۰	دختر	۲۳	کارشناسی	اول	۲
۱۱	پسر	۲۳	دانشجوی کارشناسی	دوم	۲
۱۲	دختر	۲۱	دانشجوی کارشناسی	دوم	۱

معیارهای ورود به نمونه شامل موارد ذیل است:

محمدی و همکاران (۱۳۹۵) صورت گرفت. به دو نمونه از سؤال‌های مصاحبه سرنند در ذیل شده است.

چقدر دیدی که پدرومادرت از هم انتقاد کنند یا همدیگه رو سرزنش کنند؟

چقدر دیدی که پدرومادرت به هم ابراز احساس کنند؟ ابزار اصلی استفاده شده برای گردآوری داده‌ها، مصاحبه

نیمه‌ساختاریافته بود که براساس هدف مشخص و برای کسب اطلاعات معینی از مصاحبه‌کننده شروع شد و متمرکز بر محتوایی بود که از سوی اهداف تحقیق مشخص شده بود.

محقق براساس این روش با انعطاف‌پذیری سؤال‌ها را براساس پاسخ‌های مصاحبه‌شونده، تدوین کرد. برخی از سؤال‌های اصلی مصاحبه عبارت است از:

اینکه روابط پدرومادر شما باهم سرد است، چه اثری بر شما می‌گذارد؟

وقتی به ازدواج و آینده خود فکر می‌کنید، چه فکرها و تصویری به ذهن شما خطور می‌کند؟

۱- دختران و پسران نوجوان (در سنین آخر نوجوانی، یعنی ۱۸-۲۱ سال) و جوان (۲۱-۳۰ سال) که تجربه مرتبط با هدف پژوهش را داشتند. گفتنی است، انتخاب سن انتهایی نوجوانی، به دلیل ملاحظه‌های اخلاقی در احتمال ایجاد آسیب عاطفی در اثر مصاحبه درباره روابط والدین، پیش‌بینی موافقت نکردن احتمالی والدین و مشکل در گرفتن رضایت آگاهانه از آنان بوده است.

۲- مجرد بودن مشارکت‌کنندگان

۳- باهم زندگی کردن والدینشان

۴- پاسخ مثبت مشارکت‌کنندگان بالقوه در تحقیق به سؤال‌های اولیه سرنندکردن خانواده‌های دچار طلاق عاطفی والدین

در وهله نخست برای سرنندکردن مشارکت‌کنندگان، مصاحبه اولیه‌ای براساس پیشینه پژوهشی و نشانگان و ابعاد طلاق عاطفی اشاره‌شده در پرسشنامه ایرانی طلاق عاطفی هنجارشده از سوی

کناره‌گیری از پژوهش را در هر زمان دلخواه در آغاز و حین مصاحبه دارند.

۴- رضایت آنها برای ضبط محتوای مصاحبه جلب و حق مطالبه نوار و متن اجراشده آن به مشارکت‌کنندگان داده شد.
۵- محقق برای حفظ اسرار مشارکت‌کنندگان و محرمانه نگه داشتن اطلاعات متعهد شد که جزئیات دربرگیرنده اطلاعات افشاکنده هویت مشارکت‌کننده را حذف یا تغییر دهد.

یافته‌ها

سؤال پژوهش: تجربه و معنای درک‌شده افراد از فرآیند طلاق عاطفی والدینشان چگونه است؟

داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها در زمینه تجربه زیسته فرزندان والدین دچار طلاق عاطفی منجر به شناسایی ۹۶ مضمون فرعی شد که در طبقه‌بندی به ۱۳ مضمون اصلی تقلیل یافت. مضامین استخراج‌شده از مصاحبه‌ها در پاسخ به سؤال فوق در جدول ۲ گزارش شده است. گفتنی است که در تبیین یافته‌ها ارتباط علت و معلولی حاکم نیست؛ زیرا باتوجه به چندعاملی بودن پدیده طلاق عاطفی اثرهای متقابل آنها بر یکدیگر مشهود است.

جدول‌های مربوط به کدهای فرعی، اصلی و هسته‌ای و تجزیه و تحلیل و تبیین یافته‌های به دست آمده از مصاحبه‌ها در ادامه آمده است.

به دنبال سؤال‌های اصلی و برای توضیح بیشتر مشارکت‌کنندگان از ادراک خود، سؤال‌های تکمیلی پرسیده شد.

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها روش تحلیل تماتیک (مضمون) براون و کلارک به کار گرفته شد. این نوع تحلیل علاوه بر اینکه خود یک روش مستقل تحلیلی است، می‌تواند در روش‌های تحلیلی دیگر نیز به کار رود (فلدینگ و فلدینگ، ۱۹۸۶؛ گابریو، ۱۹۹۸ به نقل از محمدپور، ۱۳۹۲). مراحل تحلیل تماتیک شامل شش مرحله نزدیک‌شدن به داده‌ها، تولید کدهای اولیه، جست‌وجوی تم‌ها، مرور و بازبینی تم‌ها، تعریف و نام‌گذاری تم‌ها و تهیه گزارش است. همچنین، برای دستیابی به پایایی داده‌ها پس از کدگذاری، از دو نفر از استادان صاحب‌نظر خواسته شد که بعد از بررسی صحت فرآیند کدگذاری، متن‌های اجراشده را تأیید کنند.

ملاحظه‌های اخلاقی در پژوهش حاضر

پژوهش حاضر با شناسه اخلاق IR.ATU.REC.1399.069 در پژوهشکده دانشگاه علامه طباطبائی تهران به ثبت رسیده است. در مطالعه حاضر برای رعایت اخلاق، محقق موارد ذیل در اجرای پژوهش مدنظر قرار داده شد.

۱- در ابتدا، رضایت آگاهانه از مشارکت‌کنندگان برای حضور در تحقیق گرفته شد.

۲- به مشارکت‌کنندگان برای حفظ رازداری توضیح و اطمینان خاطر داده شد.

۳- به مشارکت‌کنندگان توضیح داده شد که حق

جدول ۲- تجربه زیسته فرزندان والدین دچار طلاق عاطفی: مضامین اصلی
Table 2- Children's lived experiences of parents with emotional divorce

مضمون هسته‌ای	مضمون اصلی	مضمون فرعی
	کم شدن همبستگی در خانواده	طلاق بهتر از شکاف عاطفی، فضای سرد و مرده، احساس ناچاری و بیخزدگی فرزندان، خاطره‌های تلخ فرزندان، نمود شکاف حتی در آیین‌های شادی، نقش‌ها و روابط رسمی و غیرعاطفی و فضای عیب‌جویی و حامی‌نبودن خانواده.
	ناکارآمدی‌های ارتباطی والدین	ناپختگی و پذیرش نشدن مسئولیت تغییر، گفت‌وگوهای آزاردهنده، رابطه اجباری، حل مسئله ضعیف، رابطه رقابتی / مبارزه قدرت والدین، نشخوار اتفاق‌های گذشته، پذیرش نشدن خطاها، تندخویی مادر / ترس یا سکوت پدر، نادیده گرفتن همدیگر، وانمودکردن رابطه خوب، به رسمیت نشناختن تفاوت‌ها، تفاوت نگرش و نداشتن وجوه مشترک، مدیریت نکردن خشم و بزرگنمایی / نادیده گرفتن مشکلات.
	خلأ ارتباطی و عاطفی فرزندان	احساس بی تفاوتی و تعلق نداشتن به والدین / خانواده، تمایل به جدایی از والدین، ناامیدی از تغییر اوضاع، نادیده گرفته شدن / درک نشدن، حداقل تعامل با والدین، احساس تنهایی، تجربه سرزنشگری / پذیرش نشدن، سکوت و ترس از بیان مشکلات، ترس از تکرار شدن تجربه طرد در روابط و کم شدن حداقل حریم خصوصی.
	جابه‌جایی مشکلات والدین به فرزندان	القای احساس گناه و سربار بودن به فرزندان و جابه‌جایی نارضایتی والدین با خشونت به فرزندان.
	اغتشاش مرزهای خانوادگی	سکوت و کناره‌گیری فرزندان راه اجتناب از کشمکش، واردکردن خانواده گسترده به مرزهای زوجی، ائتلاف فرزندان با یک والد بر والد دیگر، کشیدن فرزندان به داخل کشمکش‌ها (مثلث‌سازی) و دخالت خانواده پدری.
	غوطه‌ور بودن خانواده در هیجان‌های منفی	فرورفتن و تشدید هیجان‌های منفی در مشکلات، خشم فروخورده فرزندان، نفرت والدین از یکدیگر، احساس منفی شدید به ویژگی‌های شخصیتی مادر، رفتار خشن والدین با مشکلات فرزندان و نفرت از والدین.
	مش‌های آسیب‌زننده مادر	ضعف جذاب‌بودن زنانگی در منزل، اهمیت دادن به حرف دیگران، انتظارات ناپیدا، بی‌تدبیری و ضعف مدیریتی به‌جای درک مشکلات، وقف همه‌جانبه و افراطی، تنها بودن در حل مشکلات / سوگواری پنهان، کنترل‌گری، دخالت و اختلال در آرامش خانه، کم شدن خویشتنداری و اجتناب از تجربه‌های جدید، هرگونه تغییر سکوت و درون‌ریزی مقدمه طلاق عاطفی، کم شدن استقلال و جرئت‌ورزی و غرور و احساس بی‌نیازی
	مش‌های آسیب‌زننده پدر	بی‌توجهی / حمایت نکردن و درک نیازهای عاطفی، تفکرات مردسالارانه و بی‌توجهی به زاویه دید دیگران، به رسمیت نشناختن جایگاه زن و حقوق مالی وی، بی‌تدبیری، هيجانی‌بودن رفتار، دهن‌بینی و استقلال‌نداشتن در تصمیم‌گیری، روراست‌نبودن، بدبینی و بهانه‌جویی برای فرار از منزل.
	آشفته‌گی‌های روانی فرزندان	کم شدن حس امنیت، تشویش ذهنی و اضطراب، احساس یأس و شکست، احساس خلأ و کم شدن عزت نفس پایین، نداشتن تمرکز و / بی‌انگیزگی، خستگی ذهنی و روحی فرزندان، ترس از تکرار شدن تجربه والدین، شکننده بودن، سرکوب احساس‌ها و افکار خودکشی.
	مشکلات الگوپذیری	خلا الگوی ارتباطی / جنسیتی مناسب، مشاهده ابراز خشم والدین و ناتوانی فرزندان در کنترل خشم، انتقال خصوصیات منفی والدین به فرزندان، اجتناب از تکرار رفتار والدین، ترس از مادر شدن و تکرار رفتار وی.
	دغدغه‌های فرزندان به والدین	حسرت حداقل‌های روابط والدین، دلسوزی و ترحم فرزندان به والدین، نگرانی از وضعیت (سلامت) والدین و هدر دادن عمر و ناراحتی فرزندان از فداکاری افراطی مادر.
	شیوه‌های مقابله فرزندان با فشار روانی	اجتناب / خزیدن در لاک تنهایی، عقلانی‌سازی، تصور مصون‌بودن از آسیب والدین و والایش.
	پیامدهای طلاق عاطفی	رشد آگاهی، نداشتن رغبت / نگرش منفی به ازدواج، نگرانی از افشاشدن روابط والدین، مخالفت با فرزندآوری، اجتناب از روابط صمیمانه، اثر منفی بر تحصیل فرزندان، دوسوگرایی درباره ازدواج و فرزندآوری و کمال‌گرایی فرزندان در ازدواج.

آرزوی جدایی والدین و رهایی از آشفتگی و بی‌پناهی ناشی از طلاق عاطفی

کم شدن همبستگی در خانواده

یکی از مضامین اصلی به دست آمده از مصاحبه‌ها کم شدن همبستگی در خانواده بود که همه مشارکت‌کنندگان حداقل به یکی از مضامین فرعی آن اشاره داشته‌اند. از بررسی‌های به عمل آمده در تبیین یافته فوق می‌توان گفت، زمانی که حلقه مفقوده پیوند زناشویی، یعنی «صمیمت» جای خود را به شکاف عمیق عاطفی می‌دهد، زن و شوهر به ایفای نقش‌های مکانیکی اکتفا می‌کنند. این امر علاوه بر تضعیف نقش همسری، باعث دل‌مردگی فرزندان نیز می‌شود. به نحوی که آنها طلاق رسمی را نوعی رهایی از فضای تلخی می‌دانند که ناخواسته محکوم به تحمل آن تا زمانی نامعلوم هستند. در نتیجه، نقش همسری، نقش پدری و مادری هم به درستی ایفا نمی‌شود؛ بنابراین پویایی‌های ناکارآمد این خانواده‌ها اعضا را از داشتن تعامل‌های ثمربخش مبتنی بر حمایت محروم می‌کند. در فرهنگ‌های جمع‌گرا بسیاری از زنان هویت مادری را مهم‌تر از هویت همسری می‌دانند و به این باور خود ارجح می‌نهند؛ اما این سؤال به ذهن می‌رسد که کارکرد سالم نقش و هویت مادری بدون ایفای موفق نقش همسری تا چه اندازه امکان‌پذیر است؟

کد ۳:

«انتخابم طلاق میتونه باشه. میتونه که نه حتما. به این خاطر که به راحتی هر کدومشون میتونن مسیرشونو ادامه بدن. بدون اینکه اعصاب خوردی باشه و بچه‌ها هم مجبور نمیشن به همراه اونا این خشم و آسیب رو تحمل کنن و این چرخه باطل که دو نفر که آسیبی دیدن، ادامه پیدا نمیکنه که حالا دو نفر دیگه هم آسیب ببینن و اون دو نفر دوباره به یه سری دیگه آسیب بززن؛ یعنی از یه جایی به بعد این روند باطل متوقف میشه».

کد ۸:

«به خاطر شرایط رابطه‌شون، خودشون رو ایزوله کردن از همه؛ یعنی فاصله گرفتن... این ایزولیشن باعث شده ما تنها باشیم و این خیلی آزاردهنده هست. هم داخل خونه، هم بیرون خونه؛ یعنی توی خونه ما انگار ۴ تا آدمیم که تو چهار تا اتاق مختلف زندگی می‌کنیم و ارتباطه وجود نداره».

کد ۲:

«روحشون میمیره. آدم تو اینجور خانواده‌ها واقعاً روح‌وروانی برا آدم باقی نمی‌مونه؛ چون آدم خودش رو هم نمی‌تونه تغییر بده. چه برسه به دیگران. دیگه اصلاً کلهم یه ادم بی تفاوت و بیخ‌میشه و چاره‌ای جز اینم نمی‌مونه».

کد ۱:

«تو عکس‌های یادگاری مراسم و تحویل سال من بودم با پدرم یا من با برادرم. تو عکس‌ها سه تایی بودیم، نه چهارتایی. تو تحویل سال هم خیلی کم پیش میومد، هر چهارتایمون دور میز باشیم. روزای تولدم هم به ظاهر می‌خندیدم؛ اما خودگویی می‌کردم که کاش این کیک جلوم نبود. با این خنده مضحک و تصنعی، می‌گفتم کاش دلمون خوش بود؛ اما تولدی نبود».

ناکارآمدی‌های ارتباطی والدین

مشارکت‌کنندگان در ۱۴ مضمون فرعی ویژگی‌های ارتباطی والدینشان را توصیف کردند که هر یک به تنهایی تأمل‌کردنی است. زن و شوهر دچار طلاق عاطفی با غرق شدن در رابطه‌ای بی تفاوت و خشک از تأمین نیازها و خواسته‌های هم سر‌بازمی‌زنند. زنجیره‌ای از خطاهای ارتباطی دست‌به‌دست ناآگاهی زوجین می‌دهد تا رابطه را به ورطه نابودی بکشانند. در جریان تجزیه و تحلیل داده‌ها پژوهشگر به این بینش رسید که خلأ به‌کارگیری مهارت‌های زندگی به‌ویژه مهارت حل مسئله، همدلی، پذیرش و مدیریت رابطه و احساس‌ها در زوجین دچار طلاق عاطفی به شدت احساس می‌شود.

کد ۱۰:

«نمی‌تونن همدیگه رو درک کنن. به نظرم این درک کردن خیلی مهمه؛ چون اگه همدیگه رو درک نکنی، همین اتفاق‌ها میفته دیگه. خودخواه بودنشون، کوتاه نیومدنشون، گذشت نکردنشون، دلسوزی نکردنشون، حرف همدیگه رو نفهمیدن. درک متقابل خیلی مهمه».

کد ۶:

«اینکه دوست ندارن همدیگه رو بفهمن و صرفاً میخوان قدرت و دیکتاتوربودن خودشونو نشون بدن».

کد ۸:

«دیشب که مناقشه اینارو داشتم، گوش می‌دادم. توی حرفاش این بود که من اکی‌ام، همه بدن. می‌دونی؟ این پذیرشه وجود نداره. اصلاً حاضر نیس بپذیره که آقا من یه سری مشکلاتی دارم».

کد ۱۲:

«خیلی حسرت‌های دیگه مثلاً آگه عکس دسته‌جمعی داریم تو اون عکسه انگار خیلی مصنوعی کنارهم وایستادیم، داریم می‌خندیم؛ ولی خب واقعیتش اینه که من می‌دونم چه خبره یا خوب‌بودن‌هایی که برای ظاهرسازی‌بوده. کل زندگی‌مون به این گذشته که جلوی دیگران چطور رفتار کنیم که نفهمن چطور بوده یا مثلاً آگه تو فلان مهمونی من گریه کردم، چی بگیم و چه دروغی بگیم که نفهمن چه خبر بوده یا چیزهایی که یادم میاد دوباره خیلی اذیت‌ام می‌کنه».

کد ۷:

«یه وقتایی خودم رو تو ارتباط با دیگران می‌بینم، همش نگران اینم که نادیده بگیرن، کم‌رنگ ببینن منو یا حرفم مهم نباشه براشون، همون حس‌هایی که اونجا تجربه می‌کردم رو آوردم با خودم».

کد ۹:

«به مستقل‌شدنم فکر می‌کنم تا خودم زندگی‌مو جوروی که می‌خوام بسازم».

کد ۲:

«دیگه الان کاریشون ندارم، بی تفاوتم و شاید در روز یک کلمه بیشتر در حد آره یا نه بیشتر صحبت نکنم باهاشون».

کد ۷:

«دوستام که می‌ومدن خونمون یه چیزه عجیب سکوت مطلقه که تو خونس و به شدت احساس تنهایی منتقل می‌کنه به آدم ... منظورم اینه که اون پذیرفته‌نشدن احساس یا اینکه تو خانواده احساس کلاً جایی نداشت منو خیلی به سمتی سوق داده بود که به شکل اغراق‌شده‌ای منطقی فکر کنم. منطقی که از جنس بدبینی هست. مثل اینکه انسان‌ها ذاتاً خوب نیستن یا اینکه تولیدمثل کردن کار اشتباهی هست یا اینکه ماها به ذاته تنهایییم و باهم کنار نمی‌آیم».

خلأ ارتباطی و عاطفی فرزندان

تعداد فراوانی از مشارکت‌کنندگان به نحو مستقیم و غیرمستقیم به مشکلات تعاملی و عاطفی با والدینشان اشاره کردند که در بین ۱۰ مضمون فرعی طبقه‌بندی شده در این بخش، دو مضمون احساس بی‌تفاوتی و بی‌تعلقی به والدین / خانواده و تمایل به جدایی از والدین بیشترین تکرار را به خود اختصاص داده‌اند. در تبیین این یافته می‌توان اینگونه اذعان داشت، زمانی که در اساسی‌ترین زیرمنظومه خانواده نشانی از درک متقابل وجود نداشته باشد و هریک با اقدام‌های تلافی‌جویانه «من‌گویی» را به مابودن ترجیح دهند، احساس بی‌تعلقی و دل‌بستگی‌نداشتن در وجود فرزندان ریشه می‌کند که آسیب‌های پرکردن یا نکردن این خلأ از سوی افرادی جایگزین هدف تحقیق حاضر نیست؛ اما زنگ‌خطری است برای والدین تا برای آگاه‌شدن بکوشند.

یافته‌های حاصل از این بخش را می‌توان براساس نظریه اریکسون نیز تبیین کرد. افسردگی، تنهایی و انزوای عاطفی ثمره ناخوشایند برای افرادی است که در مرحله جوانی از تجربه صمیمت حقیقی در خانواده محروم بوده‌اند و به‌ناچار به آن سوی طیف، یعنی گوشه‌گیری تمایل پیدا کرده‌اند.

جابه‌جایی مشکلات والدین به فرزندان

مضمون فوق براساس دو مضمون فرعی القای احساس گناه و سرباربودن به فرزندان و جابه‌جایی نارضایتی والدین با خشونت به فرزندان ایجاد شده است. احساس دین به والدین و خشونت جذب‌شده در خانه، نشاط و شادمانی را از فرزندان می‌گیرد؛ بنابراین این افراد مبتدی‌ترین کاندیدای بیماری‌های روحی مانند افسردگی و پرخاشگری منفعل هستند. برای تبیین این یافته می‌توان بدین نکته نیز اشاره کرد که والدین به‌ویژه مادران برای کاهش امواج اضطراب و تنش ناشی از رابطه زناشویی ناکام و بی‌روح خود، به مکانیزم‌های ناپخته‌ای مانند جابه‌جایی، انکار و دلیل‌تراشی پناه می‌برند و با گفتن جمله‌هایی نظیر «من این زندگی رو به‌خاطر تو دارم تحمل

هیجان‌های منفی فردی و خانوادگی بود. در تبیین این نتیجه می‌توان افزود، زمانی که رشته پیونددهنده زن و شوهر، یعنی مهر و عاطفه پاره شود، احترام و درک متقابل، فداکاری و رضایتمندی رنگ‌باخته و آرامش از اعضا سلب می‌شود. در چنین شرایطی، عواطف ناخوشایند و هیجان‌های سمی در لایه‌لایه زندگی خانواده رسوخ می‌کند و دیگر جایی برای تجربه احساس‌های مثبت و انتقال آنها باقی نمی‌گذارد. بی‌مهری و خشم والدین از یکدیگر به‌خصوص در بروز مشکلات نمایان‌تر شده و مانند بیماری‌ای مسری به فرزندان هم سرایت می‌کند. آنها نیز این حجم از عفونت‌های روانی را به‌ناچار درون‌ریزی می‌کنند یا دوباره والدین خود را آماج این عواطف منفی قرار می‌دهند؛ اما این چرخه معیوب به‌مدتی نامعلوم و شاید تا ابد به عمر خود ادامه دهد.

کد ۱۲:

«مثلاً به این فکر می‌کنم که این دو نفری که اینقدر از همدیگر کینه دارن و از هم بدشون میاد؛ چون از حرف‌هاشون معلومه دیگه؛ یعنی اگه بابام نباشه، مادرم پشت‌سرش حرف می‌زنه و اگه مامانم نباشه، بابام پشت‌سرش حرف می‌زنه. شاید یه بار هم منو داداشم ندیدیم اینا اصلاً از یه چیز همدیگه تعریف کنن یا مثلاً بگن با همه این بدی‌ها، مامانت این خوبی رو هم‌داره یا مثلاً بابات این چیزش خوبه».

کد ۲:

«برخوردشون تو مشکلات بسیار خشن و بی‌رحمانه هست. با سرزنش و کنایه‌های وحشتناک بدون پاسخ و جواب خواستن منطقی از آدم...؛ چون بی‌منطق و اهل قضاوتن و شعورشون بالا نیست متأسفانه».

منش‌های آسیب‌زنده مادر و پدر

مضامین فرعی این بخش ازسوی تعداد فراوانی از مشارکت‌کنندگان تحقیق گزارش شده است. داشتن شخصیت رشدیافته، ضمن کمک به مدیریت رابطه، آرامش فردی و خانوادگی را به ارمغان می‌آورد؛ اما زمانی که افراد از مجموعه افکار مخرب و رفتارهای پرتقص خود آگاه نباشند یا با

می‌کنم» خواسته‌ناخواسته فرزندان‌شان را متحمل رنج‌های روحی متعددی می‌کنند. به عبارت دیگر، والدین از مسئولیت تصمیم و انتخاب خود مبنی بر ادامه‌دادن زندگی فلج‌کننده فرار می‌کنند.

کد ۱:

«ازینکه مدام این جمله تکراری رو شنیدیم که به‌خاطر شما (من و برادرم) این زندگی تموم‌نشده و همین باعث احساس گناه‌شده که اگه نبودیم، اینام راحت‌بودن و تبدیل به خودسرزنی‌های عاصی‌کننده‌شده».

اغتشاش مرزهای خانوادگی

اغتشاش مرزهای خانوادگی را می‌توان در مواردی مثل سکوت و کناره‌گیری فرزندان، واردکردن خانواده گسترده به مرزهای زوجی، ائتلاف فرزندان با یک والد و دخالت خانواده پدری رؤیت کرد.

زن و شوهر در رابطه زوجی از درون‌پاشیده؛ اما به‌ظاهر سالم، غافل از آنند که با دادن اجازه دخالت به افراد ناآگاه و غیرمتخصص و یا واردکردن فرزندان به کشمکش‌های خود، آسیب‌های برآمده از چنین شرایطی را دو چندان می‌کنند. یکی از دلایل این درهم‌تیدگی را شاید بتوان به احساس درک‌نشدن و حمایت‌نکردن متقابل مرتبط دانست که زوجین تلاش می‌کنند با یارکشی و تضعیف جبهه مقابل، پاسخگوی این دو نیاز خود باشند.

کد ۸:

«اگر هم کمکی گرفته‌شده، فامیلی دوستی کسی اومده یا مثلاً بزرگ فامیل. اینها پسرخاله دخترخاله‌ان. کمک‌هایی هم که بهشون شده، یکی به میخ یکی به نعل بوده».

کد ۹:

«می‌خوام بهشون بگم، نذارین بچه‌هاتون به‌خاطر روابط دو نفره‌تون آسیب ببینن و بچه‌ها رو قاطی دعوا نکنین».

غوطه‌وربودن خانواده در هیجان‌های منفی

توصیف‌های بیش از نیمی از مشارکت‌کنندگان دال بر وجود

اثرگذاری نامطلوب روی خلق و خوی فرزندان، بهزیستی روان‌شناختی آنها را با تهدیدی جدی مواجه می‌کند.

کد ۱۲:

«اعتماد به نفس کمی که دارم یا استرس و اضطرابی که دارم، احتمالاً به خاطر مشکلات خونه‌بوده دیگه».

کد ۱:

«به نظرم عمده‌ترین مشکل بچه‌ها، حس فقدان و خلأهاشونه که نمی‌تونن شادی پدر و مادر رو کنار هم ببینن و لذت ببرن. اذیتن از اینکه پدر و مادرشون طعم زندگی رو نچشیده».

کد ۴:

«به کارای شخصی خودم دیگه تمرکز ندارم که برسم ... انگیزمو برای کارایی که کلی براش نقشه و ایده داشتیم، کاملاً گرفته».

کد ۶:

«اما آگه بخوام در مورد کسای دیگه‌ای با شرایط خودم صحبت کنم، احساس می‌کنم یکم به لحاظ احساسی شکننده میشن».

کد ۳:

«به نظرم اینکه مسائلمون رو درون خودمون نگه می‌داریم، منجر به آسیب روحی و جسمی میشه ... سرکوب احساسات، من به شدت عشق رو درون خودم سرکوب می‌کردم».

کد ۷:

«توی دوره‌هایی به خصوص نوجوانی (دوره راهنمای و دبیرستان) به شدت وضعیت ام رو به تخریب بود و یادم میاد چندسال درگیر افکار خودکشی و اینجور چیزها بودم و خیلی فضای خانواده رو تاریک می‌دیدم. همون اتفاق تو همون سن و سال برای برادرم هم افتاد و باز به این دلیل».

مشکلات الگوپذیری

هریک از مضامین فرعی طبقه‌بندی شده در این بخش به مشکلات الگوپذیری فرزندان خانواده‌های دچار طلاق عاطفی اختصاص پیدا کرده است. والدین، اولین آموزگاران و الگوهای اخلاقی، ارتباطی و جنسیتی فرزندانشان محسوب می‌شوند؛ اما در خانواده‌های دچار طلاق عاطفی پویایی‌های منفی، عملکرد

وجود داشتن آگاهی، تغییر رویه ندهند، خواسته‌ناخواسته همسر و فرزندان‌شان را متحمل زخم‌های روحی‌ای می‌کنند که گاهی اثرهای ناشی از آنها در همه عرصه‌های زندگی مشهود است. گفتنی است که بسیاری از یافته‌های به دست آمده در این بخش، ممکن است برآیند یک رابطه معیوب نه علت آن باشد.

کد ۱۰:

«مادرم زنانگی نداره؛ یعنی اون ظرافت‌ها یا عشوه‌هایی که واسه همسرش باید بیاد، مادر من انجام نمیده و من هیچ وقت دوست ندارم شبیه مادرم باشم؛ چون باعث میشه که پدرم دورتر بشه».

کد ۴:

«آگه می‌تونستم تغییری ایجاد کنم، طرز فکر جفتشون رو تغییر می‌دادم. مامانم آنقد به فکر حرف مردم نباشه، به فکر خودش باشه».

کد ۱۱:

«آگه بخوام تغییری در مورد پدرم ایجاد کنم، میزان توجه به مادرم رو تغییر می‌دادم که بیشتر باشه».

کد ۹:

«مورد بعدی روراست نبودن بابام تو رابطه‌ست. چه با همسر چه با بچه‌ها ... از طرف بابام بوده این دورویی مثلاً وقتی پول داره، میگه ندارم. وقتی می‌خواهد کاری کنه یا چیزی بگه، حرف دلشو اول نمی‌زنه».

آشفتنگی‌های روانی فرزندان

بیش از نیمی از مشارکت‌کنندگان در این پژوهش اشاره‌هایی دال بر آشفتنگی‌های روحی خود داشته‌اند. از نظر پژوهشگر رابطه والد-فرزندی ناکارآمد در سایه تعامل‌های زناشویی عاری از عطف، همراهی، حمایت کافی و امنیت روانی مانعی برای رشد هویت سالم و درنهایت، شکل‌گیری شخصیت سالم فرزندان محسوب می‌شود. در نتیجه تعارض‌های حل‌نشده و تکراری، امنیت روانی فرزندان متزلزل می‌شود که این امر نقش بسزایی در ناتوانی آنها در مدیریت هیجان‌اتشان دارد. بدیهی است که سپری کردن زندگی در فضایی فرسایشی و سرشار از هیجان‌های ناخوشایند با

باهم صمیمی بودن و همدیگه رو دوست داشتن، ما همین دوست داشتن اونها رو می دیدیم. چقدر می تونست رو ما تأثیر داشته باشه و چقدر همه چی عوض می شد».

کد ۴:

«حس می کنم، دارن عمرشونو هدر میدن. نگران سلامتی شون میشم؛ چون بالاخره این همه فشار و مشکل روحی باعث بیماری میشه».

شیوه های مقابله فرزندان با فشار روانی

اجتناب / خزیدن در لاک تنهایی، عقلانی سازی، تصور مصون بودن از آسیب والدین و والایش به شیوه های مقابله فرزندان با فشار روانی اشاره دارد. زمانی که فرزندان طلاق عاطفی تلاش های کم و زیاد خود را برای کاهش فشارهای فیزیکی و احساسی حاکم و تغییر اوضاع بی ثمر می یابند، این کوشش های نافرجام بیرونی را به جر و بحث های ذهنی و درونی تبدیل می کنند تا به زعم خود با فاصله گرفتن و پناه بردن به تنهایی توضیح های متقاعدکننده ای برای شرایط حاضر بیابند. گزارش های مشارکت کنندگان حاکی از آن است که راهبردهای مقابله ای آنان در برابر فشارهای روانی اغلب آسیب زنده است.

در تحقیقات پیشین شیوه های مقابله فرزندان طلاق رسمی بررسی شده بود. شیوه های مقابله فرزندان طلاق عاطفی با فشارهای روانی یکی از نوآوری های تحقیق پیش رو به شمار

می آید.

کد ۱:

«خیلی خودمو درگیر اختلافاتشون نکردم. به تنهایی پناه می بردم و دخالت نمی کردم. درونم ناآروم بود؛ اما حفظ ظاهر می کردم».

کد ۱۱:

«کاملاً تونستم قبول کنم که همچین حالتی وجودداره و سعی می کنم، بهش فکر هم نکنم و خودمو ناراحت هم نکنم؛ چون این مشکل فقط مختص من نیس؛ یعنی تو دوروبر و فامیل، پسرخاله های من همشون و دخترخاله هام همشون به نوعی، خاله هام همشون با شوهرهاشون مشکل دارن. ۴ تا خواهرن و هر ۴ تا با شوهرهاشون مشکل دارن

بزرگ زوجین را به عنوان والد را تحت تأثیر قرار می دهد. در نتیجه، فرزندان با الگوبرداری از والدین خود، خواه ناخواه همان بدکارکردی های رفتاری و عاطفی را تکرار و یا با فاصله گرفتن از تکرار آنها تعارض های درونی مانند احساس خلاء و ازدست دادن الگویابی مناسب را تجربه می کنند.

کد ۷:

«احساس ترس دارم ازینکه نتونم به نمونه کامل نه به نمونه قابل قبول از یک زنی بشم که می تونه زندگی خوبی داشته باشه. می تونم بگم مادر من الگوی خوبی برای یادگرفتن جنسیتم نبود. اون ارتباطی که آدم ها با جنسیتشون می گیرن، خیلی تو رابطه شون می تونه تأثیربذاره ... و اینکه نهایتاً به جای خالی برای ارتباط احساس می کنی».

کد ۳:

«زمانی که من کوچیک تر بودم، از سمت پدر آسیب و آزار جسمانی بود. به مرور زمان کمتر شد و میتونم بگم خیلی سال هست که ندیدم. الان کلامی خشمشون رو ابراز میکنن. مامان با دادوبیداد و بابا با اعتراض هایی که به مامان داره».

کد ۶:

«ممکنه اینجور افراد مثل خانواده هاشون پرخاشگر بشن و نتونن خشمشون رو کنترل کنن ... سعی می کنم رفتار اونهارو انجام ندن ... احتمالش شاید ۳۰٪ یا ۴۰٪ اینها باشه که من هم در آینده همچین کارهایی رو بخوام کنم؛ ولی خودم می دونم غلطه یا بعدش عذرخواهی می کنم یا همون لحظه مکالمه رو قطع می کنم و بعداً صحبت می کنم».

دغدغه های فرزندان به والدین

برای تبیین این یافته می توان اینگونه اظهار کرد که در اثر سردشدن کانون گرم خانواده و تلاش نکردن زن و شوهر برای بهبود رابطه روبه زوال خود، شورواشتیاقشان را از دست می دهند و به سلامت جسمی و روحی خود نیز بی تفاوت می شوند؛ بنابراین نگرانی و حساسیت فرزندان نوجوان و جوان به رفاه حال والدینشان تنش و فشارهای درونی آنها را تشدید می کند.

کد ۱۲:

«حسرت های من خیلی زیاده ... اگه پدرومادر من

... فکر مثبت‌ام اینه که به زندگی خیلی آروم خواهم داشت که این دغدغه‌های فکری برام وجودنداره و راحتم».

کد ۲:

«اگه یه زمانی ازدواج کنم، کاملاً برعکس مادرم رفتار می‌کنم، هم با همسر هم با بچه م ... از ازدواج فراریم. واقعاً از بچه آوردن از مادر شدن».

پیامدهای طلاق عاطفی

با تحلیل حاصل از مصاحبه‌ها، گستره پیامدهای طلاق عاطفی در ۸ مضمون فرعی قرار گرفت که ۱۱ نفر از مشارکت‌کنندگان تحقیق به آنها اشاره داشتند. رشد آگاهی پرتکرارترین مضمون فرعی در این بخش بود. در تبیین این یافته از بررسی‌های به‌عمل‌آمده می‌توان گفت فروپاشی ساختار درونی خانواده موضوعی است که فلسفه و جهان‌بینی فرزندان را در زمینه ارتباط‌های فردی، میان‌فردی و تشکیل خانواده دستخوش تغییرات اساسی می‌کند. منشأ پیامدهای منفی طلاق عاطفی نظیر بی‌رغبتی، دوسوگرایی و کمال‌گرایی درباره ازدواج و فرزندآوری را باید در هیجانی ابرازنشده از جنس «واهمه» یا «ترس» از تکرار تلخی‌ها جست‌وجو کرد. شاید بتوان نقطه‌عطف پژوهش حاضر را در دل این مضمون انتهایی یافت. «رشد آگاهی» در زمینه روابط، ازدواج و آینده مصداق بارز ادب از که آموختی، از بی‌ادبان است. از این رو، به‌نظر می‌رسد با سرمایه‌گذاری زمانی، علمی و مالی در یافته حاصل‌شده بتوان رویدادهای شیرینی را رقم زد.

کد ۵:

«تقریباً حساس شدم و دنبال مطالعاتی رفتم که بتونه تو سازگاری و قبول تفاوت‌ها و آگاهی ویژگی‌های جنس مخالف کمک‌کنه؛ یعنی درمورد خانواده و ازدواج موفق بتونم آگاهی پیدا کنم».

کد ۸:

«این برا من همیشه مسئله بزرگی بوده، می‌دونم اشتباهه، صحبت هم کردم با مشاور؛ اما همیشه این مسئله رو داشتم که به دوستانم یا پارتنرم در آینده بگم که پدرومادرم همچین وضعیتی دارن».

کد ۶:

«احساس می‌کنم افرادی با این شرایط یه دیوار دفاعی جلو خودشون درست می‌کنن که نذارن آدم‌های دیگه وارد زندگیشون بشن».

نتیجه

سؤال پژوهش: تجربه‌های زیسته نوجوانان و جوانان از فرآیند

طلاق عاطفی والدینشان چگونه است؟

در بسیاری از خانواده‌ها به‌دلایل مختلف فرهنگی و اجتماعی مراحل طلاق تا انتها انجام نمی‌شود. در پژوهش حاضر کوشش شده است، تجربه‌های زیسته نوجوانان و جوانان والدین دچار طلاق عاطفی بررسی شود. از بررسی و تحلیل مصاحبه‌های انجام‌شده در پاسخ به این سؤال ۹۶ مضمون فرعی حاصل شد که در ۱۳ مضمون اصلی طبقه‌بندی شدند و در نهایت، مضمون اصلی ذیل به دست آمد.

آرزوی جدایی والدین و رهایی از آشفتگی و بی‌پناهی ناشی از طلاق عاطفی.

درحقیقت، فرزندان خانواده‌های دچار طلاق عاطفی والدین، به‌جای آنکه خانواده را پناهی امن و سرشار از آرامش برای خود بدانند، آن را عامل آشفتگی و فشار تلقی می‌کنند. به‌نحوی که غالب آنها یا آرزوی جدایی پدرومادر یا جدایی خود از خانواده را دارند.

والدین، اولین آموزگاران و الگوهای فرزندان‌شان محسوب می‌شوند؛ بنابراین در خانه‌ای که پدرومادر تنها به‌حضور فیزیکی یکدیگر بسنده کرده‌اند، نمی‌توانند فضای غنی را برای رشد روحی و امنیت عاطفی کودکان فراهم آورند. از این رو، بچه‌ها نه‌تنها از رابطه سالم والدین خود محروم می‌شوند، فداکاری، صمیمیت، عشق، ایثار و فداکاری و در یک کلام درس زندگی را نمی‌آموزند.

درواقع، زمانی که چارچوب‌های فکری و رفتاری پدرومادر به‌علاوه خطاهای ارتباطی آنها دست‌به‌دست هم دهد، فضای مسمومی را برای فرزندان تحمیل می‌کنند که تجربه و انتقال هیجان‌های مثبت به‌ندرت رخ می‌دهد.

طلاق عاطفی با ارتباط‌های اعضای خانواده، منطبق است. ناکارآمدی‌های ارتباطی والدین در راستای نتایج پژوهش دین‌دار و همکاران (۱۳۹۷) مبتنی بر وجود ارتباط معنادار بین مهارت‌های زندگی و طلاق عاطفی است.

نتایج این پژوهش با مطالعات ابوالقاسمی (۱۳۹۷) مبتنی بر اثرهای جو مخرب خانه بر ایجاد احساس تنهایی، ترس، ناامنی، طرد و نادیده‌انگاری و همچنین با نتیجه تحقیق یارنوز-یابن و گارمندیا^۱ (2016) هموست. مبتنی بر اینکه نسل فعلی مایل به زندگی دور از اختلاف‌های والدین است. براساس گزارش مشارکت‌کنندگان الفای احساس گناه به فرزندان از زجرآورترین مسائل درون‌روانی بود که فرزندان والدین طلاق عاطفی با آن درگیر بودند که با نتیجه مطالعه فاین (1997) در یک راستا قرار دارند. همچنین، با تحقیق رضوانی و صائمی (۱۳۹۷) مبتنی بر همبستگی منفی تمایز یافتگی با طلاق عاطفی هموست و با پژوهش دافی^۲ (2015) مبتنی بر احساس خشم فرزندان طلاق و تحقیق صادقی (۱۳۹۵) مبتنی بر تعامل نامناسب با فرزند و علاقه‌مند نبودن به هم منطبق است.

«نگرش مردسالارانه» از علل اجتماعی طلاق عاطفی با تحقیق برزوکی و همکاران (2015) هموست. همچنین، با پژوهش هاشمی و همایونی (2017) مبتنی بر وجود عواطف منفی (استرس، اضطراب، افسردگی) در فرزندان طلاق عاطفی و تکرار الگوهای مخرب والدین از سوی فرزندان و پژوهش کارتیکا^۳ (2017) مبتنی بر احساس تنهایی و عزت‌نفس ضعیف در نتیجه کم‌شدن حمایت والدین منطبق است. در زمینه نگرانی کودکان طلاق عاطفی به‌خاطر آینده والدین خود با نتیجه پژوهش صادقی (۱۳۹۵) و با پژوهش استراس (2019)^۴ مبتنی بر به‌کارگیری مکانیزم‌های ناپخته از سوی فرزندان والدین ناسازگار و پرتنش منطبق است. نفرت از والدین از

در نتیجه، نوجوانان و جوانان دچار مشکلات ارتباطی فراوانی با والدینشان می‌شوند و در اثر محروم‌شدن از الگوهای مناسب رفتاری و اخلاقی، از آشفتگی‌های روحی مختلفی رنج می‌برند و با پنا بردن به راهبردهای مقابله‌ای ناسالم از تصورهای مثبت به آینده خود ناتوان می‌شوند.

اگر با دقت تأمل شود، بررسی تجربه‌های زیسته مشارکت‌کنندگان نشان داد که آسیب‌هایی با منشأ طلاق عاطفی در مواردی نظیر کم‌شدن همبستگی در خانواده، آشفتگی‌های متعدد روانی، راهبردهای ناسالم مقابله‌ای، وجود هیجان‌های منفی، مشکلات و ناکارآمدی‌های ارتباطی و مشکلات الگوپذیری با صدمه‌های ناشی از طلاق رسمی هم‌پوشانی دارند و حتی در مواردی جدی‌ترند. در طلاق رسمی چنانچه رابطه والد-فرزندی استحکام کافی داشته باشد، فرزندان متحمل آسیب‌های کمتری می‌شوند؛ اما در طلاق عاطفی کارکرد رابطه زناشویی به ناپودی کشیده می‌شود و در زمینه والدگری نیز با چالش‌های اساسی روبه‌رو می‌شوند؛ بنابراین رابطه والد-فرزندی ناسالم، باعث افزایش وخامت وضعیت روحی فرزندان می‌شود. در فرآیند طلاق رسمی، غیبت فیزیکی یا روانی یکی از والدین، فرزندان را با خلأهای عاطفی مواجه می‌کند؛ اما در خانواده‌های دچار طلاق عاطفی، پدر و مادر هر دو در اثر تعارض‌های منفعل و فعال درونی و بیرونی، از پرکردن خلأهای یادشده عاجزند. در طلاق رسمی نقش زمان در تسلی خاطر، بازیافت روحیه، توجه برگردانی از مشکل به پیشرفت وجود دارد. برخلاف طلاق عاطفی که فرزندان زیرسلطه عواطف منفی با روانی مملو از آشفتگی نقطه پایانی را برای تلخی‌ها نمی‌بینند.

در ادامه، یافته‌های پژوهش حاضر با سایر پژوهش‌های مرتبط مقایسه خواهد شد.

بار روحی وارد شده به اعضای خانواده در اثر فضای روانی حاکم با نتیجه پژوهش حامد (۱۳۹۵) هموست که ادراک فرزندان بزرگ‌تر از طلاق را «رهایی» توصیف می‌کند. همچنین، با تحقیق اکبری (۱۳۹۳) مبتنی بر ارتباط معکوس

¹ Yárnoz-Yaben & Garmendia

² Duffey

³ Kartika

⁴ Straus

درون‌روانی آنها اختصاص داده شود.

منابع

ابوالقاسمی، ب. (۱۳۹۷). بررسی تجارب زیسته فرزندان طلاق و نحوه مواجهه آنها در مدرسه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.

اسفندیاری فر، م. (۱۳۹۷). شیوع طلاق عاطفی در خانواده‌ها، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، شاهرود: دانشگاه آزاد اسلامی.

افروز، غ.ع. (۱۳۸۹). روانشناسی رابطه‌ها، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

اکبری، ف. (۱۳۹۳). بررسی میزان طلاق عاطفی و پیامدهای اجتماعی و روانی آن: مطالعه موردی زوجین شهر سنندج، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تبریز: دانشگاه تبریز.

بخارایی، ا. (۱۳۸۶). جامعه‌شناسی زندگی‌های خاموش در ایران (طلاق عاطفی)، تهران: پژواک جامعه.

بهره‌گیر، ن. (۱۳۹۸). تجربه زیسته زنان از طلاق عاطفی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.

بیابانگرد، ا. (۱۳۹۳). روش‌های تحقیق در روانشناسی و علوم تربیتی، تهران: نشر دوران.

پیروین، س.؛ داوودی، م. و محمدی، ف. (۱۳۹۱). «عوامل جامعه‌شناختی موثر بر طلاق عاطفی در بین خانواده‌های تهرانی»، فصلنامه شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده، ۴ (۵۶)، ۱۱۹-۱۵۳.

حامد، م. (۱۳۹۵). طراحی مدل مداخله در بحران براساس تجارب زیسته فرزندان طلاق، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.

حاجی حسنی، م.؛ فرح‌بخش، ک.؛ فلسفی‌نژاد، م. و کلانترکوشه، م. (۱۳۹۴). «شناسایی واکنش‌های روان‌شناختی پسران به طلاق والدین»، تحقیقات

پیامدهای طلاق عاطفی با پژوهش روپر و همکاران (2020)^۱ همسوست؛ اما با نتایج پژوهش برانر و همکاران (2020) در زمینه ازدواج ناهمسوست. یافته‌های پژوهش وی حاکی از آن است که فرزندان والدین صمیمی به علت تجربه صمیمیت و محبت در خانه پدری با تأخیر ازدواج می‌کنند؛ اما در پژوهش حاضر جوانان و نوجوانان علی‌رغم زندگی در جوی غیرصمیمانه و سرد تمایلی به ازدواج ندارند.

محدودیت‌های تحقیق

۱- به دلیل حساسیت موضوع پژوهش شده، تعداد پسرهای مشارکت‌کننده پایین‌تر از حد انتظار بود؛ بنابراین برای کشف تجربه‌های پدیداری پسران باید تحقیق‌های بیشتری صورت گیرد.

۲- به دلیل نبودن پرسشنامه مختص فرزندان طلاق عاطفی، محقق برای غربال‌گری این افراد با محدودیت مواجه بود.

پیشنهاد‌های پژوهشی

۱- باتوجه به این یافته که برخی از فرزندان تجربه رشد آگاهی را داشتند، پیشنهاد می‌شود در تحقیق‌های بعدی عوامل منجر به رشد آگاهی در این فرزندان بررسی شود.

۲- همچنین، پیشنهاد می‌شود متخصصان یاری‌رسان در حوزه سلامت پرسشنامه‌ها را برای غربال‌گری فرزندان طلاق عاطفی طراحی کنند.

۳- پیشنهاد می‌شود پژوهشگران تجربه‌های زیسته فرزندان طلاق عاطفی را در نوجوانان رده سنی ۱۳ الی ۱۸ بررسی کنند.

۴- پیشنهاد می‌شود در تحقیقی تفاوت تجربه‌های فرزندان که تجربه رشد آگاهی را داشتند، با افرادی که به ازدواج دیدگاهی منفی پیدا کرده‌اند، مطالعه شود.

۵- از آنجا که بررسی یافته‌ها نشان‌دهنده آسیب‌های جدی به نوجوانان و جوانان والدین دچار طلاق عاطفی است، پیشنهاد می‌شود یک پژوهش مستقل به تعارض‌های

¹Roper et al.

- کینی در علوم سلامت، ۴ (۳)، ۳۱۴-۳۲۵.
- حاکمی، ن. (۱۳۹۴). بررسی رابطه طلاق عاطفی والدین با اختلال های رفتاری-هیجانی دختران ۷ تا ۱۲ سال / *دماغان*، پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه آزاد علوم تحقیقات شاهرود.
- خدادادی، ج. و کلائی، ا. (۱۳۹۹). «تدوین الگوی مفهومی رضایت از ازدواج در بستر خانواده سالم مبتنی بر بافت فرهنگی»، *فصلنامه فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی*، ۱۱ (۴۱)، ۲۷-۶۰.
- دهقانی تفتی، ز.؛ محمدی، ا. و حقیقتیان، م. (۱۳۹۸). «بررسی جامعه شناختی پیامدهای اجتماعی طلاق عاطفی زنان شهر تهران طی سال های ۹۶-۹۷ براساس معادلات ساختاری»، پژوهش های راهبردی مسائل اجتماعی ایران، ۸ (۲۴)، ۹۷-۱۱۵.
- دین دار، ا.؛ مهدوی، م.ص. و سیدمیرزایی، م. (۱۳۹۷). «بررسی رابطه بین مهارت های زندگی و طلاق عاطفی»، *فصلنامه زن و جامع*، ۴ (۳۶)، ۱۵۳-۱۷۶.
- رضوانی، ح. و صائمی، ح. (۱۳۹۷). «همبستگی تمایزیافتگی خود و نوروگرایی با طلاق عاطفی در دانشجویان متأهل دانشگاه آزاد اسلامی واحد آزدشهر»، *مدیریت ارتقای سلامت*، ۸ (۲)، ۲۲-۳۰.
- شیخله، خ. (۱۴۰۰). *واکوی مشکلات روانی-تربیتی فرزندان طلاق از منظر والدین*، پایان نامه کارشناسی ارشد، سنج: دانشگاه پیام نور.
- شیخاوندی، د. (۱۳۹۰). طلاق عاطفی، سایت www.hamsharionline/news-110141.aspx (۹۹/۵/۳۰).
- صادقی، ف. (۱۳۹۵). طلاق عاطفی و فرزندان مطالعه به روش نظریه زمینه‌ای، پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه الزهرا.
- صفائی‌راد، س. و وارسته‌فر، ا. (۱۳۹۰). «رابطه بین تعارض های زناشویی با طلاق عاطفی زنان مراجعه‌کننده به
- دادگاه‌های شرق تهران»، *فصلنامه پژوهش اجتماعی*، ۵ (۲۰)، ۸۵-۱۰۶.
- طیارپور، م. (۱۳۹۵). تبیین صمیمیت زناشویی براساس سبک‌های مقابل‌های و سرسختی روان‌شناختی در زنان مبتلا به طلاق عاطفی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشت: دانشگاه آزاد.
- غلام‌رضایی، ح. (۱۳۹۷). *معجزه صمیمیت، راز موفقیت انتخاب و رابطه با همسر*، تهران: انتشارات نسل نو اندیش.
- نوکس، د. و اسکاج، ک. (۱۳۸۵). *مقدمه‌ای بر ازدواج و خانواده*، ترجمه کیومرث فرح‌بخش و زهرا جهان‌بخشی و یاسر آزاد فارسانی و سهیلا پزشک‌زاد و ...، تهران: انتشارات آوای‌نور.
- لعل‌زاده‌کندکلی، ا.؛ اصغری ابراهیم‌آباد، م.ج. و حصارسرخ، ر. (۱۳۹۴). «بررسی نقش طرح‌واره‌های ناسازگار اولیه در پیش‌بینی طلاق عاطفی»، *روانشناسی بالینی*، ۷ (۲)، ۱۰۱-۱۰۸.
- محمدپور، ا. (۱۳۹۲). *روش تحقیق کیفی ضد روش*، تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
- مددی طائمه، ز.؛ آقاجانی، ط. و صلاحیان، ا. (۱۳۹۹). «مقایسه سلامت عمومی و اختلال خوردن در فرزندان دختر خانواده‌های طلاق رسمی، طلاق عاطفی و همتایان عادی»، *مدیریت ارتقای سلامت*، ۹ (۲)، ۲۲-۳۰.
- Barzoki, M. H., Tavakoll, M., & Burrage, H. (2015). Rational-emotional divorce in Iran, *Applied Research in Quality of Life*, 10 (1), 107-122.
- Bastait, K., Pasteels, I., & Mortelmans, D. (2018). How do post-divorce paternal and maternal family trajectories relate to adolescents subjective well-being? *Journal of Adolescence*, 64 (1), 98-108.
- Bojuwoye, O., & Akpan, O. (2009). Personal familial and environmental perspectives in children's reactions to parental divorce in South Africa, *Journal of Family Studies*, 15 (3), 260-273.
- Brauner-Otto, S. R., Axinn, W. G., & Ghimire, D. J. (2020). Parents' marital quality and children's

- in mexican family law: an analysis of the evolution of state authority over civil law matters and its impact on the regulation of cohabitation and divorce, *Mexican Law Review*, 9 (1), 45-79.
- Shaikhavandi D. (2011). *Sociology of iran's social deviations and issues*. Tehran: Ghatre publication. [Persian]
- Stokkebekk, J. (2019). Keeping balance, keeping distance and keeping on with life: child positions in divorced families with prolonged conflicts, *Children and Youth Services Review*, 102 (1), 108-119.
- Straus, R. B. (2019). Discussion, part II: psychoanalytic reflections on the impact of separation and divorce: high-conflict parents and their children: the inside story, *The Psychoanalytic Study of the Child*, 72 (1), 51-55.
- Wiebe, S. A., & Johnson, S. M. (2017). Creating relationships that foster resilience in emotionally focused therapy, *Current Opinion in Psychology*, 13, 65-69.
- Yaghoubi, G., Homayoni, A. R., Yarahmadi, Y., & Moradi, O. (2019). Structural modeling relations of temperament and character mediated by social network dependence with the amount of emotional divorce of women referred to counseling centers in babol, *Sociological Studies of Youth*, 10 (35), 107-124.
- Yárnnoz-Yaben, S., & Garmendia, A. (2016). Parental divorce and emerging adults subjective well-being: the role of carrying messages, *Journal of Child and Family Studies*, 25 (2), 638-646.
- transition to adulthood, *Demography*, 57 (1), 195-220.
- De Jong Gierveld, J., Broese van Groenou, M., Hoogendoorn, A. W., & Smit, J. H. (2009). Quality of marriages in later life and emotional and social loneliness, *Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 64 (4), 497-506.
- D'Onofrio, B., & Emery, R. (2019). Parental divorce or separation and children's mental health, *World Psychiatry*, 18 (1), 100-101.
- Duffey, T. (2015). Divorce and other loss issues in family therapy, *Foundations of Couples, Marriage, and Family Counseling*, 449-82.
- Fine, M. A. (1997). Helping children cope with marital conflict: divorce and remarriage, *In Session: Psychotherapy in Practice: Psychotherapy in Practice*, 3 (1), 55-67.
- Hashemi, L., & Homayuni, H. (2017). Emotional divorce: child's well-being, *Journal of Divorce & Remarriage*, 58 (8), 631-644.
- Jasa Silveira, G. (2016). Challenging the centralist doctrine in mexican family law: an analysis of the evolution of state authority over civil law matters and its impact on the regulation of cohabitation and divorce, *Mexican Law Review*, 9 (1), 45-79.
- Jarwan, A. S., & Al-frehat, B. M. (2020). Emotional divorce and Its relationship with psychological hardiness, *International Journal of Education and Practice*, 8 (1), 72-85.
- Kafle, N. P. (2011). Hermeneutic phenomenological research method simplified, *Bodhi: An Interdisciplinary Journal*, 5 (1), 181-200.
- Kartika, Y. (2017). Resilience: phenomenological study on the child of parental divorce and the death of parents, *International E-Journal of Advances in Social Sciences*, 3 (9), 1035-1042.
- Kooshki, S., Ghanbari Panah, A., & Farzad, V. (2019). Modeling the psychological capital of male adolescents in NAJA forces families with emotional divorce based on personality traits, *Journal of Police Medicine*, 8 (1), 33-40.
- Mousavi, S. F., & Rahiminejad, A. (2015). The comparison of interpersonal identity statuses in married people with regards to emotional divorce, *Applied Psychological Research Quarterly*, 6 (1), 11-23.
- Roper, S. W., Fife, S. T., & Seedall, R. B. (2020). The intergenerational effects of parental divorce on young adult relationships, *Journal of Divorce & Remarriage*, 61 (4), 249-266.
- Silveira, G. (2016). Challenging the centralist doctrine